

KAMUDA ÇALIŞAN BİR RESSAM MİMARIN [FOTO]BİYOGRAFİSİ: TOĞAN DÜZGÖREN (1914-2008) (1)

Elif TEKTAŞ*, Neşe GURALLAR**

Alındı: 03.04.2024; Son Metin: 25.02.2025

Anahtar Sözcükler: ressam mimar; kamu mimarı; biyografi; fotobiyografi; mimarlık meslek tarihi.

1. Bu makale, yazarın doktora çalışması kapsamında ele aldığı biyografi, tarih yazımı ve yöntemsel tartışmalarla ilişkilidir; ancak burada incelenen mimar, doktora tez konusunu oluşturmamaktadır.

2. *Ordinary People and Everyday Life: Perspectives on the New Social History* (Gardner ve Adams, Ed., 1983), *The Good News about Life History* (McCall ve Wittner, 1990) gibi çalışmalar sıradan insanların rutin ve gündelik deneyimlerini içeren yaşam öyküleri yazılmasının tarih için gerekliliği, önemi ve katkılarını aktarır. Örneğin Laurel Ulrich'in *A Midwives Tale* isimli kitabı on sekizinci yüzyılda yaşamış bir kadının günlüklerinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Günlükler, mektuplar gibi tarihsel bilgi kaynakları bu insanların belirli bir zaman dilimindeki kişisel deneyimleri hakkında fikir vermektedir. Bu bilgiler tarihteki boşlukları doldurmakta, kayıtlarda yer almayan diğer isimleri, ortamı ve toplumu farklı açılardan anlatmaktadır.

GİRİŞ

Tarih yazımında biyografilerin taşıdığı önem açıktır. Mimarlık tarih yazımının da büyük ölçüde mimarların hayat hikâyeleri etrafında şekillendiği bilinir (Leach, 2015; Châtelet, 2007). Bu ilgi, ağırlıklıla yaratıcı deha mitosuna üzerine kuruludur ve star mimarlara odaklıdır. Oysa, 1970'lerden itibaren gelişen, yeni toplumsal tarih, mikro tarih, feminizm, ve postkolonyalizm tartışmaları, büyük kahramanlardan çok, geri planda kalan bireyleri ve sıradan insanları (2) biyografinin konusu haline getirmiştir (Caine, 2019). Mimarlık tarih yazımında da biyografilere olan ilginin star isimlerden uzaklaşması, mimarlık dünyasını çok daha zengin ve geniş ilişkiler ağı içinde kavramamıza yardımcı olacaktır. Star mimarların yanında seslerini duymaya pek alışkın olmadığımız meslek insanları, mimarlık tarih yazımını farklı perspektiflerle kurgulamamıza olanak sağlayacaktır.

Toğan Düzgören (1914-2008) bu sessiz ve mütevazı tanıklardan biridir. 1939 yılında Stuttgart'ta başladığı ve Avrupa'nın farklı okullarında devam ettiği mimarlık eğitimini, 1950 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde tamamlar. Ailesine bıraktığı arşiv (3) 1920'li yılların sonunda alınan lise eğitimi, 1930-1950 yılları arasında Avrupa ve Türkiye'de mimarlık eğitiminin seyri ve 1950-1979 yıllarına ait bir meslek yaşamının öyküsünü sunmaktadır. Milano'dan, Zürih'e çok sayıda Avrupa kentinin yanı sıra Anadolu'da onlarca kente ve kasabaya ait fotoğraflar ve sulu boya resimler ile 1940'lardan 1970'lere tanıklık eder.

Büyük başarılar ve kahramanlık öyküleri değil, sıradan insanların yaşam öykülerini ele alırken geçmiş şimdiki zamana aktaran fotoğraf, resim, çizim, mektup, günlük, not defterleri gibi belgeler değer kazanmaktadır. Bu belgelerin analizinde biyografi yazımına özgün, sınırları tanımlı metodlardan söz edilemez (Bornat, 2008). Benton (2011), biyografi yazarlığının ve metinlerini oluşturma süreçlerinin seçici, yorumlayıcı ve doğası gereği yaratıcı olduğuna işaret eder. Elimizdeki fotoğrafların

* Corresponding Author; Department of Architecture, Gazi University Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara, TÜRKİYE.

** Department of Architecture, Faculty of Architecture and Design, TED University, Ankara, TÜRKİYE.

3. Düzgören'e ait toplamda 1521 adet fotoğrafın değerlendirmesi mümkün olmuştur. Fotoğrafların yanı sıra, Toğan Düzgören'e ait 1047 adet suluboya, 19 adet yağlı boya ve 17 adet karakalem olmak üzere 1083 adet resim incelenmiştir. 1965, 1966, 1967 (I), 1967 (II), 1968, 1969, 1970, 1971, 1972 (I), 1972 (II), 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984 (I), 1984 (II), 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990 (I), 1990 (II), 1991, 1995, 1996, 1997 olmak üzere toplamda 34 adet günlük incelenmiştir.

4. "Ben mimar olmadan önce ressamdım" diyen Nafi Çil'in *Mimar Olmak* kitabında yaşam öyküsünü, sanata ve mimariye bakma biçimini okuyabiliyoruz. Neşe Vural'ın *Cihat Burak ve Sanatı* (1992), Eda Dindar'ın *Cihat Burak: Resimleri ve öyküleri* (2019), Güray Gümüş'ün *Cihat Burak: Biyografisi ve öykücülüğü* (2020) başlıklı yüksek lisans tezleri mimarlık alanı dışında yazılmıştır. Bu çalışmada değindiğimiz Selçuk Milar, Orhon Tolon gibi ressam mimarların ise biyografileri literatürde henüz yoktur. Sönmez'in (2018), "Mimar Ressamlarımız; Cihat Burak, Nuri Abaş, Ruzin Gerçin, Erol Akyavaş" başlıklı makalesi mimarlık eğitimi almış ve çoğunlukla resim alanında ürün vermiş isimlerin yaşamlarını ve eserlerini kısaca inceler. Yakın kuşaktan olan ve ortak bir sanat eğitimi alan Rebi Gorbon ise mimarlığının yanı sıra sanatsal ve endüstriyel seramik çalışmaları ile dikkati çeker. Bkz. Yüzer, Cephaneçgil, 2021.

5. İstanbul, Ankara olmak üzere ülkenin kamu kurumlarında görevlendirilmiş, kentlerin imar çalışmalarında yer almış mimarlar, mimarlık tarih yazımında yer bulamamıştır (İmamoğlu, 2018). Tanyeli'nin (2007) *Mimarlığın Aktörleri Türkiye 1900-2000* isimli kitabı, Sedat Çetintaş (1889-1965), Burhan Arif Ongun (1902-1980), Rüknettin Güney (1904-1970), Şekip Akalın (1910-1984), Aron Anjel (1916-2010) gibi kamu kurumları için çalışmış mimarları memurlar grubu altında ele alan ilk örneklerdendir. Kamuda çalışan mimar biyografisine diğer iki örnek: Ayşe Bilge Keçebaş'ın *Şehir Planlamasının Kurumsallaşmasında Bir Kamu Mimarı: Mithat Yenlen* (1908-1987) başlıklı Yüksek lisans tez çalışması ve Nizamettin Doğu'yu ele alan Gümüş (2018)'ün "Mimar Nizamettin Doğu'nun Erken Cumhuriyet Dönemi Kariyeri: Sanatı Aramak" isimli makalesidir.

6. Bu yazı, Düzgören'i yukarıda özetlenen literatürde izleyebildiğimiz memur mimar örneklerinden farklılaştırarak, kamuda geçen mesaisinin anonimliğine odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra dönem arkadaşlarında da yaygın görülen resme olan ilgisi ve yetenekleri ile bir "ressam mimar" olarak anlamayı öncelikle hedef almaktadır. Daha önce yayımlanan "Bir Osmanlı Paşası ve Mimar Oğlu: Şevket Seyfi Paşa (1880-1948) ve Toğan Düzgören (1914-2008)" başlıklı yazı ise, son Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e askeri ve siyasi önemli görevler üstlenen, ancak tarihimizde yeterince bilinmeyen babası Şevket Seyfi Paşa ve arşivine yer vermekte, baba ile oğlu bir arada ele almakta, ailesine ait detaylar ve kişisel özellikleri ile konu etmektedir.

zenginliği de bizi fotobiyografik niteliği ağır basan bir biyografi denemesine yöneltmiştir. Fotobiyografi kısaca, fotoğraflarla anlatılan yaşam yazımı olarak tanımlanabilir (Mombberger, 2019). Fotobiyografilerde metin sınırlıdır ve fotoğraf anlatının ana unsurudur. [Foto]biyografik olarak tanımladığımız bu deneme ise fotoğrafı anlatının önemli bir parçası olarak görmekte ancak klasik fotobiyografilerde olduğu gibi metni kısıtlamamaktadır. Diğer taraftan metni sınırlamayarak klasik fotobiyografilerden uzaklaşmak, fotobiyografilerde ağırlıklı olan malzemenin görsel değerini tartışmanın arka planına düşürme riskini ortaya çıkarır. Oysa Benjamin (2019)'in işaret ettiği gibi fotoğraflardaki duruş, objektife bakış, odak, pozlama, aksesuarlar, eşyalar ve mekân gibi detaylar fotoğraflanan şeyin yer aldığı geniş toplumsal tarihine ilişkin bilgiler aktarır. Bu nedenle görsellerin geri planda kalmaması, okurun görselleri metne paralel ikinci bir metin gibi izleyebilmesi, detaylara ve zenginliklerine odaklanabilmesi göz önüne alınmıştır. Bu akışı kolaylaştırmak için kronolojik anlatı kullanılmıştır. Nitekim modern biyografi yazımında da kronolojik sıralamanın önemine dikkat çekilir (Zengin, 1994; Çelebioğlu, 2007). Toğan Düzgören'in yaşam öyküsü kronolojik bir anlatı içinde; resim ve mimarlık eğitimi (2, 3 ve 4. bölümler), kamuda geçen mesaisi ve sosyal hayatı ile (5. bölüm) fotoğraflar eşliğinde aktarılmıştır. 6. bölümde ise kronolojik anlatının dışına alınan resimleri ve diğer fotoğrafları sunulmuştur. Böylelikle resim anlayışı, görsel dünya algısı ve ifadesini ayrıca izlemek mümkün olmuştur.

Aktarılan görsel izlek ressamlık, mimarlık eğitimi ve kamu mimarlığı hakkında önemli veriler sunar. Cumhuriyetin ilk yıllarında yetişen mimarların resme yeteneğinin yüksek olduğu bilinir ancak ressam mimarlara odaklanan biyografiler oldukça sınırlıdır (4). Toğan Düzgören aracılığı ile detaylandırılan resim eğitimi ve sunulan resimlerin, ressam mimar biyografilerine katkı sağlayacağını umuyoruz. Yurtdışında beş ayrı üniversiteye dayanan eğitim deneyimi ise aldığı dersler, üniversite değişimlerinde yaşadığı denklik problemleri ve bu deneyimin İTÜ eğitimi ile kıyaslanmasına imkân sunan veriler sağlamaktadır. Mimarlık tarih yazımının uzun yıllar star mimarlar ve önemli binalar üzerinden yazılması da kamu mimarlarının görünürlüğüne azaltmıştır. Bu makale meslek pratiğine kamuda başlayıp emekliliğine kadar kamuda devam eden bir mimarı odağa alan az sayıdaki biyografik çalışmalardan biridir (5). Literatürde yer alan çalışmalarda mimarlar çoğunlukla kamu görevleri sırasında ürettikleri projeleri ile gündeme gelmektedir. Toğan Düzgören'in ise müellifi olduğu bir projeye rastlanmamıştır. Meslek pratiğinin mütevazılığı ile literatürdeki örneklerden ayrılmaktadır (6).

Makalede sunulan görsel malzeme, günlükler ve mektuplardan oluşan yazılı malzeme ile desteklenmiştir. Çalışmada, Toğan Düzgören'in kızı Ayşe Şeyda Özbudun ve damadı Nihat Özbudun ile yapılan sözlü tarih görüşmelerinden de yararlanılmıştır. Bunların yanı sıra, Galatasaray Lisesi Tevfik Fikret Kütüphanesi, Devlet Arşivleri, İTÜ Mimarlık Fakültesi Arşivi, İTÜ Rektörlüğü Personel Arşivi, ETH Online Kütüphane Arşivi, Mimarlar Odası, Koruma Kurulu, Çevre Şehircilik ve İklim Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı Arşivlerinde yapılan taramalar da öyküyü tamamlamak için önemli malzemeler sunmuştur.

Resim 1. Mezide Hanım ve Seyfi Paşa evliliklerinin ilk yıllarında (I). Toğan Düzgören ve babası Seyfi Paşa (II). Kimliği (III). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

7. Düzgören'in okul arkadaşları ile fotoğrafından, bir müddet İzmit Mektebi'nde okuduğunu anlayabiliyoruz. Ankara'da Afet İnan ile komşu oldukları Demirtepe'deki apartman da fotoğraflarda izlenebilir.

8. Arseven, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım* isimli kitabında Seyfi Paşa'nın, Türk resim sanatı içinde önemli yeri olan Şişli Atölyesi'nin kurulmasında etkin isimlerden biri olduğunu belirtir (Arseven, 1993). Seyfi Paşa'nın girişimleriyle Galatasaray sergilerine katılan ressamların birçoğunun gerekli olan ihtiyaçları askeriye tarafından karşılanmış ve 1917 yılında Şişli'de büyük bir ahşap atölye yaptırılmıştır (Arseven 1993; Erhan, 1992; Şişli Belediye Başkanlığı Resim ve Heykel Müzeleri Derneği, 1997; Yavaşca, 2010). Ancak Şişli Atölyesi'nin yerine ilişkin farklı anlatımlar da mevcuttur. Örneğin Erhan'ın (1992) Avni Lifij'i konu aldığı makalesinde Şişli Atölyesi'nin Halife Abdülmecid Efendi'nin ricası ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın emriyle Taksim'de Talimhane bahçesinde kurulduğu herhangi bir belgeye dayanmadan aktarılmıştır.

9. Cumhuriyetin ilanıyla Mekteb-i Sultani'nin adı Galatasaray Lisesi (1924) olarak değişmiştir. Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi (İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi) açılana kadar (1883), Mekteb-i Sultani ile birlikte Darüüşşafaka gibi sivil okullar ile askeri okulların (Mühendishane-i Berr-i Hümayun vb.) dönemin resim sanatında ve eğitiminde önemli rol oynadığı bilinmektedir (Germaner, 2009; Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, 2001).

Resim 2. Kız kardeşi Gülseren Düzgören ve Toğan Düzgören (I). Nevater Dadı, Toğan Düzgören, Gülseren Düzgören ve Zernisar Dadı (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E GENÇLİK YILLARI, GALATASARAY LİSESİ VE RESİM EĞİTİMİ

Seyfi Paşa (1880-1848) ve (İsmail Hakkı Paşa'nın kızı) Mezide Hanım'ın (1888-1956) ilk çocukları olan Toğan Düzgören, 7 Ekim 1914'te İstanbul'da dünyaya gelir. Kimlikte adı İsmail Doğan olarak geçer (**Resim 1**). Ailenin anlatımına göre İsmail Doğan ismi ona İsmet İnönü tarafından verilir. Ancak aile içinde Toğan olarak seslenilir ve kendini bu isimle tanıtır (**Resim 2-4**) (7).

Toğan Düzgören dönemindeki pek çok mimar gibi ressam bir mimar olarak yetişecektir. Resme ilgisi ise çocukluk yıllarına ve ailesine dayanır. Babası Miralay Seyfi Paşa'nın İstihbarat Dairesi Başkanı olduğu sırada verdiği destekle savaş ve kahramanlık temalı resimlerin üretilmesi için dönemin önemli ressamı Şişli Atölyesi'nde bir araya gelir (Arseven, 1993; Aktaran: Topallı, 2008) (8). Resim çalışmaları, Galatasaray Lisesi'nde aldığı eğitimle ilerleyecek, II. Dünya Savaşı sığınaklarında ona eşlik edecektir.

Düzgören 1927 yılında Galatasaray Lisesi'nde (**Resim 5**) eğitime başlar (9). Dönem arkadaşı Cihat Burak (1915-1994) anılarında subay çocuklarına

Resim 3. Seyfi Paşa, Gülseren, Mezide Hanım ve Toğan (I). Zernisar Dadı, Gülseren, Toğan, Canseza Hanım (Mezide Hanım'ın annesi) 1917, Alemdağ/İstanbul (II). Toğan Düzgören sağda, yanında evlatlık Sevim, kucagında küçük kız kardeşi Güney Düzgören, Gülseren Düzgören ve Mezide Hanım yakınlarıyla (III). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 4. Seyfi Paşa, Mezide Hanım, Gülseren, Toğan ve köpekleri, Sarıkamış (I). Seyfi Paşa ve ailesi İzmit'te (II). Toğan öğretmen ve arkadaşları ile İzmit Mektebi'nde (III). Ankara Demirtepe'deki evleri (IV-V). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

10. Mekteb-i Sultani, Osmanlı'nın üst/ elit sınıfının ve gayrimüslimlerinin çocuklarının eğitim gördüğü bir kurumdur. Darüşşafaka'ya ise çoğunlukla Osmanlı toplumundaki yoksul yahut yetim çocuklar alınır (Germaner, 2009). Artun'a göre (2009) kurumlar arasında sınıf farkları gözetilse de bu eğitim kurumlarının resim dersleri, Osmanlı toplumunun farklı sınıflarına, Batı sanatını ve Batı tarzı resmini öğretmekte etkili olur.

11. Galatasaray'da o yıllar ilköğretim 5, orta kısmın birinci devresi 4, ikinci devresi (lise) 3 yıl olmak üzere toplamda eğitim süresi 12 yıldır (Engin, 2007; Germaner, 2009). 1924 yılında yenilenen müfredata göre resim dersleri ilköğretim, orta ve lise kısmında sürekli (Engin, 2007). Okuldaki geometrik resim dersinin ilk yıllarında araç gereçlerin kullanımı, temel perspektif kavramları, kroki ve eğri resim, plan, toprak ölçümü gibi konular yer alır. Sonraki dönemlerde gölgeleme, çini mürekkebi ve boyayla lavi uygulamaları, yapı malzemeleriyle uygulamalar, kabartma ve geometrik betimlemeyle rölye, mimari resim gibi konular işlenmektedir (Güvenli, 2009).

tanınan ayrıcalık sayesinde Galatasaray'a kabul edildiğini yazar (Burak, 2007; Aktaran: Artun, 2009) (10). Asker ailelerinin çocuklarına sunulan bu ayrıcalıklı tutumdan Düzgören de faydalanmış olmalıdır. Galatasaray Lisesi'nde resim eğitimi donanımlı ve nitelikli sanatçılar tarafından verilmektedir (Germaner, 2009). Ernest Mamboury (1878-1953) plan/kesit çizme, izdüşüm alma, ölçülendirme, gölge, lavi suluboya ile renklendirme, perspektif gibi teknik bilgileri içeren geometrik resim dersini verir (Safa, 1995; Eyice, 1988) (11). Düzgören, resim öğretmeni Mehmet Ali Eruz'un (12) yürütücülüğündeki atölyede de eğitim alır. Mehmet Ali Eruz'un bu gençler üzerindeki büyük etkisi, ileri yıllarda resim alanında gösterdikleri başarılarından izlenebilecektir. Cihat Burak, Eruz'un atölyesinde yaptıkları resimlerin çoğunu Beyoğlu'ndaki antikacılara bıraktıklarını anlatır. Resimler burada talep görür ve satılır. Bu satışlar, atölyelerde (Resim 5) üretilen resimlerin, lise düzeyinin ötesinde olduğunu gösterir (Artun, 2009). Mezunların birçoğu ileride asıl meslekleri olmasa bile resim, karikatür, fotoğraf gibi farklı alanlarda eser üretebilir hale gelir (Güvenli, 2009).

Toğan Düzgören, Galatasaray Lisesi'nde Cihat Burak'ın yanı sıra, ömür boyu dostluğunu koruduğu diğer yakın arkadaşları Orhon Tolon (1912-

Resim 5. Sağda Toğan, ortada Hakkiye Koral'ın oğlu Şakir Koral, solda kuzeni Yavuz Kansu, 1927 (I). Toğan Düzgören Galatasaray'da, 1927 (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi). Galatasaray Lisesi, Talebe Resim Sergisi, 1936. Soldan: Kâmil Mama, Cihat Burak, Avni Arbaş, Toğan Düzgören, Muzaffer Sağışman, (?), Necati. Oturanlar: Mehmet Ali (Eruz) Hoca, İzzet Hamit (III). (Özbudun ve Şerifoğlu, 2014)

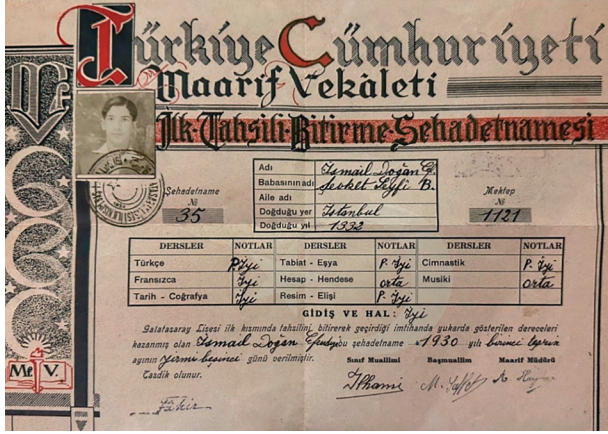
12. Galatasaray sergilerinde de yer alan Mehmet Ali Bey, daha çok portre ve manzara resimleriyle tanınır (Ögel, 2009). Seyfi Paşa gibi Harp Okulu'ndan mezundur (Ebüzziya ve Kozikoğlu 1986; Ögel, 2009). Eruz'un ders saatleri dışında da öğrencilerin resim çalışmalarına yardımcı olduğu aktarılmaktadır. Avni Arbaş, anılarında öğretmeni Mehmet Ali Eruz'dan öğrencilere karşı ilgili, resimlere, doğaya, nesnelere bakmasını öğreten anlayışlı bir eğitimci olarak bahseder (Edgü, 2001; Aktaran: Artun, 2009).

13. Aralarındaki yaş farklılıkları, aynı sınıfta olmamalarına rağmen aynı resim atölyesine devam etmelerinden kaynaklıdır. Resim atölyelerinde farklı sınıf ve yaşlardan öğrenciler bir arada olabilmektedir (Artun, 2009).

Resim 6. Toğan Düzgören, Galatasaray'dan arkadaşı Selçuk Milar ve kız arkadaşı ile Fenerbahçe'de, 1941. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

2011), Selçuk Milar (1917-1991), Fethi Berker, Avni Arbaş (1919-2003) (13) ile birlikte (Resim 5-6) eğitim alır (14). 1937 yılında 23 yaşında Galatasaray'dan mezun olur (Resim 7). Öğrencilerin burada aldıkları eğitimin etkisiyle İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde (İDGSA) mimarlık, resim, heykel gibi bölümlere devam ettikleri ya da yeteneklerini geliştirmek amacıyla Paris'e gittikleri izlenebilmektedir (Artun, 2009). Lise eğitiminden sonra mimarlık yahut mühendislik okumak isteyen öğrencilere özel dersler veren Mamboury, birçok öğrenciyi Akademi'de mimarlık okumaları için şevklendirir (Aru, 1995). Cihat Burak "Akademya" olarak tariflediği Galatasaray Lisesi resim eğitiminin, İDGSA mimarlık bölümüne girmeye karar vermesinde etkili olduğunu belirtir (Artun, 2009). Galatasaray mezunlarından Rebii Gorbon (1909-1993) ise anılarında, buradan mezun bir öğrencinin her planı okuyabileceği ve gerekirse plan çizebileceğini anlatır (Gorbon, 1990; Aktaran: Güvenli, 2009). Aldıkları resim derslerinin öğrencileri mimarlık eğitime hazırladığı açıktır. Galatasaray'dan mezun öğrenciler arasından mimarlık bölümünü tercih edenlerin sayısı oldukça fazladır (15). Mimarlık eğitimi veren diğer bir başat kurum olan İTÜ'ye (Kortan, 1997) (16) veya yurtdışındaki okullara kaydolanlar da vardır (17). Düzgören'in arkadaşları arasından Avni Arbaş İDGSA resim bölümüne girer. Cihat Burak, Selçuk Milar, Orhon Tolon, Fethi Berker İDGSA mimarlık bölümüne devam edecek ve Toğan'ın meslektaşı olacaktır. Toğan ise Almanya'da başlayan mimarlık eğitimi İTÜ'de tamamlayacaktır. Toğan Düzgören'in bu isimlerle en büyük ortaklığı resim olacaktır.

Resim 7. Galatasaray ilk tahsili bitirme şehadetnamesi (I). Lise diploması (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

14. Bu dönemde yer alan diğer isimler: Neziha Rona, Dündar Arf, Adnan Kunt, Orhan Sagay, Afif Akdağ, Mualla Yar, Feyyaz İnceer, Müfit Erenli, Nejat Temizer, Muzaffer İleri, Kâmil Mama, Mahmut Resne, Zühtü Mürittoğlu, Ragıp Gerçekler (Galatasaray Lisesi Tevfik Fikret Kütüphane Arşivi, 1937 yılı Mezunlar Albümü).

15. Güzel Sanatlar Akademisi (MSGSÜ) mimarlık bölümüne giren isimler: Edip Onat, Safiyeeddin Big, Şinasi Şahingiray, Rebi Gorbun, Seyfettin Arkan, Hamit Kemali Söylemezoğlu, Ahsen Yapanar, Halit Femir, Orhan Safa, Orhan Tolun, Kemal Ahmet Aru, Nedim Onat, Feridun Akozan, Mehmet Ali Handan, Cihat Burak, Selçuk Milar, Mustafa Haluk Baysal, Ahmet Asım Kendi, Ali Dindar, Süleyman Haldun Güleman, Utarit İzgi, Turgut Cansever, Abdurrahman Hancı, Vakur Arif Kenber, Ali Şinasi Gökcan, İlhan Türegün, Turgut Karabekir, Veysi Selimoğlu, Yalçın Bükülmez, Mahmut Bir, Vecdi Arduman, Muammer Onat, Mustafa Aslan Aslaner, Atilla Dorsay, Nuri Tansu Tolan, Sadi Toral, M. Erol Şahingiray, Çoşkun Peküstün, Tanıl Özçeri, İlhan Öz, Toğan Karsan, Dinç Gürs, Fethi Berker, Fuat Lütfi Topçubaşı, Orhan Akıncı, Haluk Sezgin, Haydar Karabey. Galatasaray Albümlerinde yüksek mimar ve yüksek mühendis mimar olarak yazılan isimler vardır. Bu isimlerin ise hangi okuldan mezun olduğu tespit edilememiştir: Ekrem Yenil, Suphi Varal, Mahmut Tanlan, Timurhan Sağlık, Halit Sabuncu, Rifat Paruğ, Okyay Öke, Erdem Kırdar, Mehmet Celal Kavur, Koray Kurtar, Sezer Güven, Yaşar Dalbaşar, Fikret Çuhadaroglu, Muzaffer Bil, Salih Bitirir, Ekrem Bahtoglu, Şahap Aran, Vasfi Alisipahi. Yüksek Mühendis Mimar olarak yazılan isimler: Çoşar Gürtan, Erol Güler (Bu isimler Galatasaray Mezunlar defterleri ve albümlerinden alınmıştır).

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA AVRUPA'DA EĞİTİM YILLARI

Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra ilk olarak Yüksek Mühendis Mektebi'ne (İTÜ) 1937 yılında kayıt yaptırmış (Yüksek Mühendis Mektebi'ne girebilmek için yazdığı 16.09.1937 tarihli dilekçe ve Duhul -Giriş- kâğıdı, İTÜ Rektörlük Arşivi) görünmektedir (18). Her ne kadar belgeler, Yüksek Mühendis Mektebi'ne yaptırdığı ilk kaydı gösterse de o yıllarda burada ders aldığına dair herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. 1939'da yılında ise Stuttgart Mühendis Mektebi'nin (Stuttgart Teknik Okulu) Makine Mühendisliği'ne (Resim 8) girer.

Breslau'da 6 ay fabrika pratiği yaptıktan sonra Stuttgart Mühendis Mektebi'nde birinci sömestre başlar (Resim 8). Aynı okulda üst sınıflarda mimarlık eğitimi alan arkadaşlarından Kemali Söylemezoğlu (1909-1995) onu ara sıra mimarlık bölümünde gezdirir. Düzgören, mimarlık eğitiminden etkilenir. Ailesi ile görüşmesinden sonra mimarlığa geçmeye karar verir, okul yönetimine müracaat eder. Sonbaharda başlayacak olan birinci sömestre kaydolabileceği söylenir. Düzgören birinci sömestre başlamadan önce okulun yönlendirdiği inşaatlarda üç ay çalışır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türkiye'ye geri dönmek zorunda kalır (İTÜ Rektörlük Arşivi, 1947).

Aralık ayında tekrar Almanya'ya geldiğinde Stuttgart ve "hudut boyu mekteplerinin" kapalı olduğunu öğrenir. Berlin'deki (Türkçe belgelerde geçen şekli ile) Charlottenburg Yüksek Mühendis Mektebi'nin 1940 Nisan'da başlayan birinci sömestrine kaydolur. Berlin Charlottenburg Yüksek Mühendis Mektebi, Mimar Kemalettin'in devlet bursu ile 1895 yılında gittiği ve iki yıl eğitim aldığı okuldur (Yavuz, 1981). Burada 1943 Nisan'a kadar okur. "Perspektiv, hendese, tersimi hendese, sanat tarihi, malzeme, installation (tesisat), ısıtma ve havalandırma, inşaat makineleri" derslerinden sınavlara girer. "Üç villa (Prof. Mäkel, Prof. Freese), bir releve, perspektif, statik, yunan ve roman stili, resim ve çamur işleri" çalışmalarını yapar (İTÜ Rektörlük Arşivi, 1947). Prof. Arthur Mäkel (1881-1971) tarihi yapılarla inşaat, konstrüksiyon ve işçilik üzerine dersler vermektedir (Universitätsbibliothek I). Prof. Hans Dietrich Georg Freese (1889-1953) ise bina tasarımı ve perspektif dersleri verir (Universitätsbibliothek II). Fakat savaşın getirdiği hava akınlarından kaçmak ve öğrencisi az olan Braunschweig'de okumak üzere Berlin'den ayrılır. Braunschweig'de 1943 Nisan ayında (Türkçe belgelerde geçen adı ile) Karola Wilhelmina Mühendis Mektebi'ne kaydolur (Resim 8). Sömestr içinde eksik olan çalışmalarını tamamlar ve "Statik, konstruktion, yapı

16. Yüksek Mühendis Mektebi (İTÜ) mimarlık bölümüne giren isimler: Lami Eser, Toğan Düzgören, Erol Kulaksızoğlu, Aligül Ayverdi, Şadan Özcan Ayyıldız, Arif Engin Azbazdar, Mehmet Benk, Mehmet Faruk Akçer, Mete Arıkkök, Mehmet Ateş Atamer, Avni Yüncüoğlu, Mustafa Zeki Semiz, Yıldırım Sağlıkova, Vedat Özsan, Doğan Hasol, Ahmet Oktay Orhon, Yüksel Onaran, Mehmet Murat Müminoğlu, İsmet Molva, Haluk Mengü, Feyyaz Kuğu, Ali İpekoğlu, Ceyhan Güran, Mehmet Belgin Gönenç, Ercan Evren, Abdullah Hayri Ebussuudoğlu, Günay Çilingiroğlu (Bu isimler Galatasaray Mezunlar defterleri ve albümlerinden alınmıştır).

Resim 8. Stuttgart Mühendis Mektebi makine bölümü kimlik kartı (I). Kütüphane kimliği (II). Okula öğrenci olarak kabul edildiğine dair belge, 9 Mayıs 1939 (III). Okul kimlik kartı (IV). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

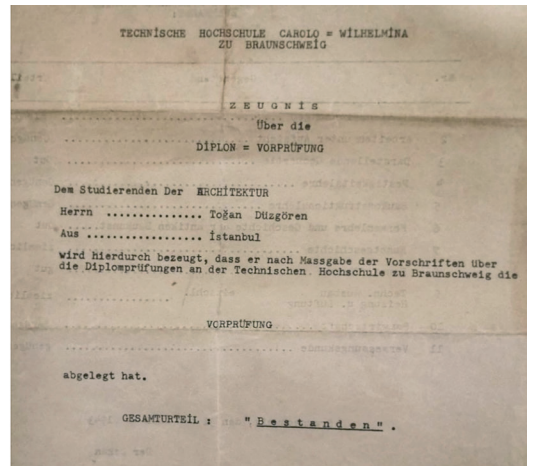
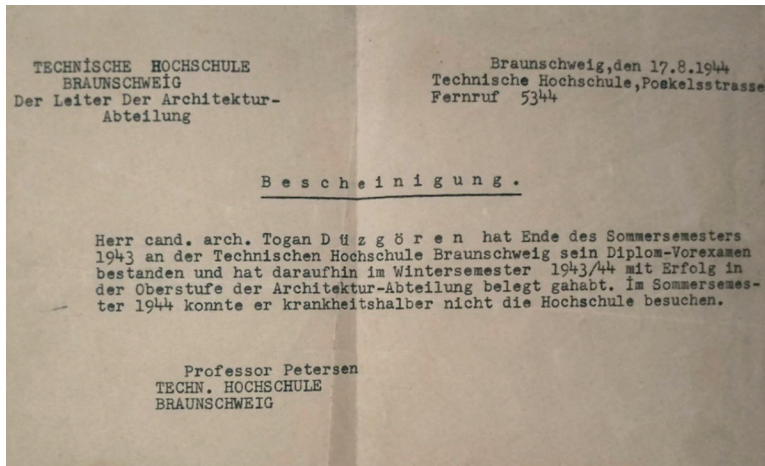
17. Vedat Tek-École Monge, Mukadder Çizer-Lausanne Politeknik Üniversitesi, Rüknettin Güney-Paris Güzel Sanatlar Üniversitesi, Aron Angel-Sorbonne Üniversitesi, Mehmet Melih Bırsel-Cenevre Güzel Sanatlar Akademisi, Erdal Erkut-Oscar von Miller Polytechnicum, İrfan Aktar- Viyana Teknik Üniversitesi, Tuğrul Akçura- Ecole Polytechnique de Lausanne (1946-1952) ve Technische Hochschule Stuttgart'da (1952-1953), Münir Cemil Topçubaşı- Ecole des Travaux Publics, Orhan Gürsoy -Almanya, Uğur Eken-Technische Universitaet / Wien, Mehmet Dülger-Cenevre Üniversitesi, Ekmel Derya-ABD, California Üniversitesi (Bu isimler Galatasaray Mezunlar defterleri ve albümlerinden alınmıştır).

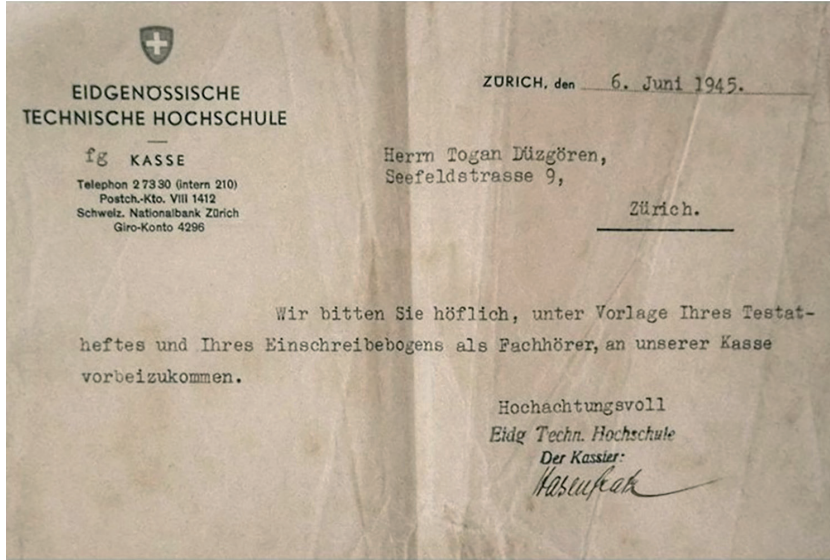
Resim 9. Braunschweig tarafından yazılan öğrenim durumunu gösteren sertifika (I). Sınavları geçtiğini gösteren belge (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

tarihi, topografya" derslerinden sınavlara girer. Bir "toplantı evi (Prof. Petersen ile) ve topografya çalışmaları" yapar. 1943 kış sömestrinde proje olarak okul müdürü Prof. Emil August Robert Herzig'in (1898-1962) (Universitätsarchiv TU Braunschweig) yanında spor kulübü ve bir dağ köyünde istasyon projelerini hazırlar, "Siedlung" projelerinde çalışır (19). Bir taraftan hava akınları şiddetlenir. Türkiye Almanya ile münasebetlerini keser. Türkiye'ye gitmek için hazırlanır fakat yolların Ruslar tarafından kesilmesi yüzünden dönemez. Ancak 1945'te İsviçre'ye (Zürih) geçme imkânı bulur (İTÜ Rektörlük Arşivi, 1947).

Zürih'teki E.T.H. Mühendis Mektebi'ne 1945 yılında başvurur (**Resim 10**). Burası Almanya'daki Vorprüfung (denklik) belgesini kabul etmez. Katıldığı sınavda başarılı olamaz (20). Lozan Okulu'nun imtihansız öğrenci kabul ettiğini öğrenir ve 1945 Ekim ayında burada 5. sömestrdn eğitime (**Resim 10**) başlar (21).

Babasının desteği ile Avrupa'da geçirdiği yıllar, Toğan'a bir diploma kazandıramamış ancak seyahatler, fotoğraflar (**Resim 11**), çizimler ve mimarlık eğitiminin önemli bölümünü sağlamıştır. Avrupa'da beş

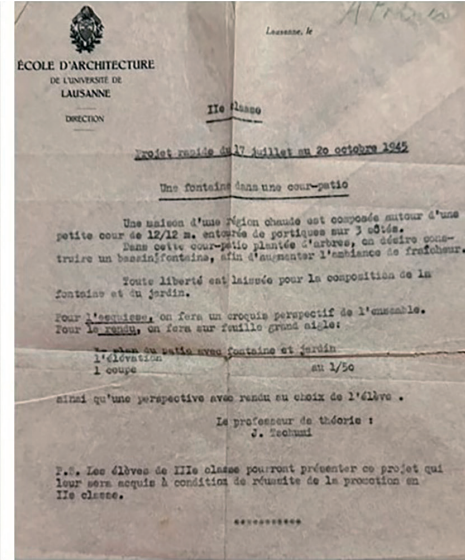
Resim 10. ETH'nin istediği öğrenci sertifikası ve kayıt formu talebini içeren belge (I). Lozan'da Profesör Jean Tschumi yürütücülüğündeki projenin içeriğini belirten belge (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 11. Galatasaray'dan arkadaşları Afif Akdağ, Mahmut Resne, Ali Hayri Zaimler, Muzaffer İleriş ile Wernigerode / Almanya'da (I). Düzgören, Afif Akdağ, Nazım Berk ile birlikte Budapeşte'de (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

18. İTÜ Rektörlük Arşivi'nde Düzgören adına iki sicil dosyası bulunmaktadır. 1937-1938 tarihli Cumhuriyet Öğrencisi adı ile kayıtlı ilk sicil dosyasında 16.09.1937 tarihinde yazılmış Yüksek Mühendis Okulu Direktörlüğüne başvuru dilekçesi, Yüksek Mühendis Mektebi Tedris Senesi Belgesi, T.C. Nafia Vekâleti Y. Mühendis Mektebi Kayıt Karnesi ve Yüksek Mühendis Mektebi Duhul (Giriş) Kağıdı (109 nolu kayıt) yer alır (İTÜ Rektörlük Arşivi). Bu belgelerden onun Stuttgart'ta yüksek öğrenime başlamadan önce 1937'de İstanbul'da eğitime başladığı anlaşılmaktadır.

19. 1944 yaz sömestrinde savaş şartlarında yediği yemeklerden zehirlenir. Okula bir süre devam edemez (İTÜ Rektörlük Arşivi, 1947). Profesör Julius Petersen (1883-1969) tarafından hazırlanan bir belgeden okulun ön sınavını 1943 yaz döneminde geçtiği ve 1943-44 kış döneminde mimarlık eğitimine başladığı ancak 1944 yaz döneminde hastalığı nedeni ile (Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi) eğitimini sürdüremediği izlenmektedir (**Resim 9**).

ayrı okula dağılan ve sekiz yıla yayılan (1939-1947), şehir planlama, konstrüksiyon bilgisi, projeler, uygulamalı dersler, şantiye ve fabrika stajları sayesinde pratik ve uygulamaya dayalı bir eğitim almıştır. Bu başlangıç İTÜ'de devam edeceği eğitime önemli bir taban kazandırmıştır.

TEKNİK ÜNİVERSİTE'DE MİMARLIK EĞİTİMİ

Toğan Düzgören, Seyfi Paşa'nın ısrarı üzerine 1947 yılında 33 yaşında İstanbul'a döner. Almanya ve İsviçre'de yarım kalan mimarlık eğitimine Teknik Üniversite'de (İTÜ) devam eder (**22**). Buradaki mimarlık eğitimi sırasında, 1950 sonrası Türkiye mimarlık ve şehircilik ortamının çeşitli platformlarında aktif yer alacak isimlerle aynı sıraları paylaşır (**Resim 12-13**). Sonraki yıllarda Toğan'ın, sınıf arkadaşlarının önemli bölümü ile çalıştığı kurumlarda bir araya geleceğini günlüklerinde okuyabiliyoruz. Arkadaşlarından 10 ila 14 yıl arası değişen bir yaş farkı ile büyüktür (**23**).

Galatasaray Lisesi'nin resim ve teknik çizim derslerini alarak mezun olan öğrenciler, diğer lise mezunlarından daha şanslıdır. Suher (2010), bu öğrencilerin mimarlık eğitiminde yer alan tasarı geometri, serbest resim gibi dersleri kolaylıkla geçerken, diğer öğrencilerin zorlandığını anlatır. Resim dersleri hem Teknik Üniversite'nin (İTÜ) hem de İDGSA'nın mimarlık eğitiminde yer almaktadır (Şahinler, 1990; Safa, 1995). Form ve estetik duygusunun gelişmesine yardım eden modelaj dersinde, resim, heykel ve mimarlık öğrencileri birlikte yer alır (Safa, 1995; 1948-1949 ders yıllığı). Düzgören de Galatasaray'dan mezun olmanın avantajlarını

20. Okul yönetimi Düzgören'e kendisini iki sönestr aşğı dereceden başlatacaklarını söyler. Okul doludur ancak dinleyici olarak kabul edilir. Temmuzun sonuna kadar 4.üncü sönestre devam eder. Ressam-Mimar Prof. William Dunkel'ın (1893-1980) (ETH Online Library Archive) yanında gruplar halinde maketleri ile bir şehirçilik çalışması yapar. E.T.H. 5.inci sönestre aslı öğrenci olarak devam edebilmeleri için Düzgören ve arkadaşlarına sınav şartı koyar. Düzgören, kitapları ve notlarının birçoğunu Almanya'da bırakmıştır. Sınava tam anlamıyla hazırlanamaz. Sınavin önemli kısmını oluşturan "bir siedlung da cenup şimal istikametinde sıraevler" olarak adlandırıldığı projeden geçer fakat statikten bir yanlışlık yüzünden kalır. Sınavlara giren öğrencilerden sadece üçü kabul edilir (İTÜ Rektörlük Arşivi,1947).

21. Vorprufung belgesi kabul edilir, mimari bölümü için gereken iki senelik büro stajı da istenmez. Ancak okul bir süre sonra, prensiplerini bozmamak için büro stajı ister. Bu süre içinde Düzgören tekrar hastalanır, fıtık ve apandisit ameliyatları geçirmek üzere ülkeye döner (İTÜ Rektörlük Arşivi, 1947).

22. Mimarlık Dekanlığına yazdığı 10.10.1947 tarihli dilekçe ile tahsil durumuna uygun sınıfa alınmak üzere başvurur. Fakülte Yönetim Kurulu'nun 20.10.1947 tarihli kararı ile "Şubat devresinde yüksek matematikten imtihan vermek şartıyla" 5. Sönestre devamına karar verilir (İTÜ Rektörlük Arşivi). Vorprufung belgesi kabul edilir. Isıtma ve havalandırma, sıhhi tesisat gibi derslerin bir kısmından muaf olur.

23. Yaş farkının dikkat çektiği yıllık anılarından izlenir. Prof. Bonatz'ın ona, Cahit Sıtkı'nın "Yaş otuzbeş yolun yarısı eder" mısrasını söylediği aktarılır (Arı Yıllığı, 1950). Sınıf arkadaşları Düzgören'i bu yaş farkına rağmen çalışkan ve aktif olarak tanımlar.

Resim 12. 1950 Yılı Mimarlık Mezunları.
(İTÜ Rektörlük Arşivi; Arı Yıllığı)

Avrupa'da olduğu gibi Teknik Üniversite'de mimarlık okuduğu yıllarda görür. Projeleri bütün detayları ile önce zihninde çözer, ardından çizmeye başlar (Arı Yıllığı, 1950). II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle Avrupa ve Amerika mimarlığı hakkında yeterli doküman okulda yoktur. Resim kâğıdı, aydınler, çizim kalemi gibi malzemelerin temininde de zorluk çekilir (Suher, 2010). Düzgören'in, Galatasaray Lisesi mezuniyeti yanında bir diğer avantajı uzun yıllar Avrupa'da olmasıdır. Avrupa'dan getirdiği bir bavul detay ve malzeme arkadaşlarını oldukça etkiler (Arı Yıllığı, 1950).

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ 1949-1950 YILI MİMARLIK BÖLÜMÜ MEZUNLARI					
ALEKSANDROS PESTEMALICIOĞLU	ARGUN NEMLİ	AYHAN TAYMAN	BASAT HAZARHUN	BÜLENT OZBAYRAK	BÜLENT YUNGUL
DIKRAN DERZAVENYAN	ERDEM İMRE	EROL BERKMEN	FAHAMETTİN AKINOL	FAHRİ AYDAĞ	FİKRET PEHLIVAN
GÜLTEKİN ŞALLI	HAYATİ TABANLIOĞLU	İBRAHİM ÇETİNDAG	İLHAMİ URAL	İLHAN ARTUNER	İLHAN ERSOY
LEON TİNGİR	MUSTAFA AKGUN	MUSTAFA BIÇAKCI	NEJAT ERDOĞUŞ	REFİK ŞENVARDAR	REHA AYSAN
SELAHATTİN ERAY	SUHA SENEL	TOĞAN DÜZGÖREN	ULVI ALPARSLAN	ZAKİR SAATCIOĞLU	

Resim 13. Toğan Düzgören çizim yaparken,
önde sigara içen. (Ayşe Şeyda Özbudun
Arşivi)

24. Teknik Üniversite’de 5 yıllık mimarlık eğitimi, kış ve yaz yarıyılı olmak üzere 10 dönemden oluşmaktadır. Mimarlık eğitiminde birinci yıl yapı bilgisi dersleri önemli yer kaplar (Kulaksızoğlu, 2010). Mimari proje dersleri ikinci yıl başlar ve Bina Bilgisi kürsüleri (I, II, III) tarafından yürütülür (Suher, 2010; Kulaksızoğlu, 2010). Tasarı geometri dersi de önemli derslerden biridir (Suher, 2010). Emin Onat (Bina Bilgisi I), Clemens Holzmeister (Bina Bilgisi II) ve Paul Bonatz (Bina Bilgisi III), Düzgören’in okuduğu yıllarda proje atölyelerindeki başat isimler arasındadır (Akay, 2018; Suher 2010; 1948-1949 Ders Yıllığı). Gustave Oelsner ve Kemal Ahmet Aru Şehircilik derslerinden sorumludur (Akay, 2018; Kafesçioğlu, 2010, 1948-1949 Ders Yıllığı). Said Kuran (Statik, Betonarme, Mukavemet), Kemali Söylemezoğlu (Bina bilgisi III, Mimarlık tarihi), Mukbil Gökdoğan (Yapı bilgisi I), Hamit Dilgan (Matematik), Fuat Şarman (Topoğrafya), Orhan Safa (Yapı Bilgisi II), Eyüp Kömürcüoğlu (Yapı bilgisi I), Orhan Arda (Bina bilgisi I), Leman Tomsu (Bina bilgisi I), Hilmi Ziya Ülken (Sanat Tarihi), Ferruh Şemin (Tasarı Geometri), Sabahattin Eyüpoğlu (Sanat Tarihi II), Mükerrrem Usman (Sanat Tarihi II) gibi dönemin ünlü isimleri bu sıralarda ders verir (Suher, 2010; Kafesçioğlu, 2010; 1948-1949 Ders Yıllığı, 1950 Arı Yıllığı). Yüksek Mühendis Mektebi mimarlık mezunlarından oluşturulan asistan kadrosu içinde ise yine mimarlık (eğitimi) tarihi için önemli isimler yer almaktadır: Orhan Bozkurt (Bina Bilgisi I), Gazanfer Beken (Bina Bilgisi I), Orhan Bolak (Bina Bilgisi I), Celile Berk (Bina Bilgisi II), Ruhi Kafesçioğlu (Bina Bilgisi II), Ali Kızıltan (Bina Bilgisi II), Necibe Saraçoğlu (Bina Bilgisi II), Mesut Evren (Bina Bilgisi III), Gündüz Özdeş (Şehircilik), Hilal Pamir (Matematik), Şüküfe Yamantürk (Matematik), Sermet Gürel (Yapı Bilgisi I), Muhittin Binan (Yapı Bilgisi II), Abdullah Sarı (Yapı Bilgisi II), İsmet Aka (mukavemet, betonarme), Niyazi Duman (mukavemet, betonarme), Naim Şukal (mukavemet, betonarme), Ali Terzibaşoğlu (mukavemet, betonarme) (1948-1949 Ders yıllığı).

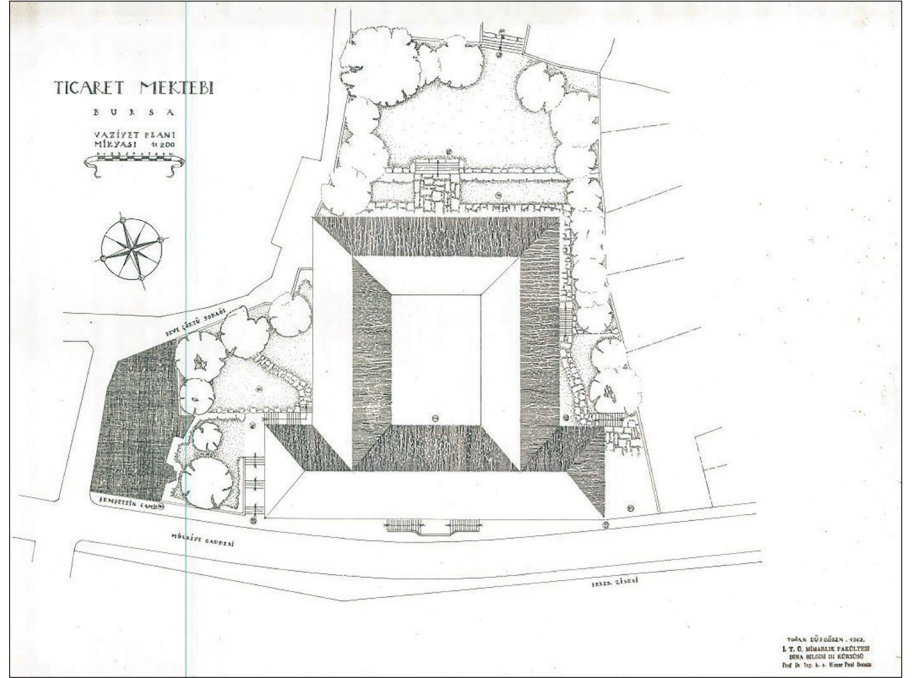
25. Bina Bilgisi I dersi ikinci sınıfta sadece bir dönemde yer alır. Prof. Emin Onat, Doç. Orhan Arda, Doç. Leman Tomsu ve asistanları Bina Bilgisi I kürsüsünün ekibini oluşturmaktadır (Suher, 2010; 1948-1949 Ders Yıllığı).

Ders programlarının, Arı Yıllıkları’nın, İTÜ Rektörlük Arşivi’nin, dönemin mimarlarını konu alan biyografik ve monografik çalışmaların sunduğu verilerden, Toğan Düzgören’in mimarlık eğitimi aldığı ortamı ve aktörleri izleyebiliyoruz (24). Projelere “Bina Bilgisi II” (6. Sömestr) dersini veren Holzmeister ile başlar (25). 07.02.1950 tarihli Mimarlık Fakültesi Dekanlığına yazdığı dilekçe de Bina Bilgisi II dersinde Holzmeister ile birlikte “Elçilik Binası projesi” yaptığını gösterir (İTÜ Rektörlük Arşivi, 1950). Holzmeister’in suluboya ile renklendirdiği projeler, öğrenciler için ilham kaynağı olur (Akay, 2018). “Bina Bilgisi III”, Prof. Paul Bonatz ve Kemali Söylemezoğlu ile birlikte yürütülür. Diploma projesi de Paul Bonatz tarafından verilmektedir (Akay, 2018). Düzgören’in arşivinde Paul Bonatz’ı ve asistanı Nezih Eldem’i (1921-2005) bir arada gösteren fotoğraflar ile Bonatz’a ait bir büst fotoğrafı da yer almaktadır (Resim 14). Düzgören’in sınıf arkadaşı Ayhan Tayman ile ilgili yapılmış çalışmadan, 1950 tarihli diploma projesinin Bonatz’ın Avrupa’daki güncel yarışmalara olan ilgisini gösteren Hannover Belediye Binası’nı konu aldığını görüyoruz (Akay, 2018). Bu durumda Tayman ile aynı yıl mezun olan Düzgören de diploma projesi olarak bu konuyu çalışmış olmalıdır. Ayşe Şeyda Hanım’ın anlatımlarına göre Düzgören’in ileri seviye Almanca bilgisi, Holzmeister ve Bonatz ile iyi bir iletişim kurmasını sağlamıştır. Holzmeister ve Bonatz, onun resim yeteneği ve çizimlerini, renklendirme tekniklerini de takdir etmiştir.

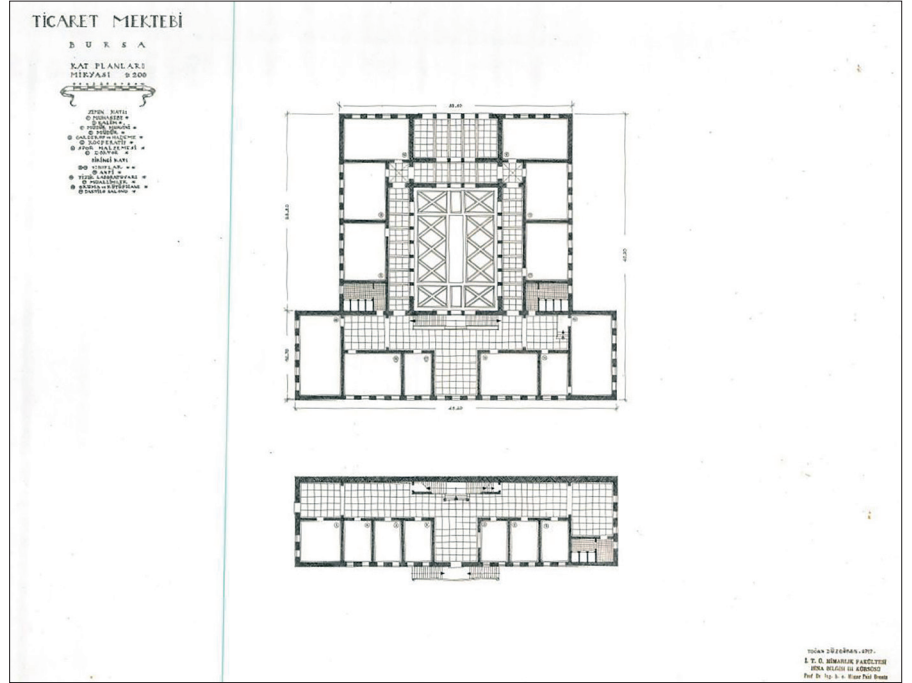
Düzgören’in arşivinde öğrencilik dönemine ait Bina Bilgisi III dersinden bir mimari projeye rastlayabiliyoruz: Bursa’da bir Ticaret Mektebi. Proje anteti de dersin yürütücüsünün Bonatz olduğunu teyit eder. Bursa Ticaret Mektebine ait çizimler o yıllarda verilen mimarlık eğitime ait değerli

Resim 14. Nezih Eldem ile Paul Bonatz proje tashihi sırasında ve Bonatz için yapılmış büst. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

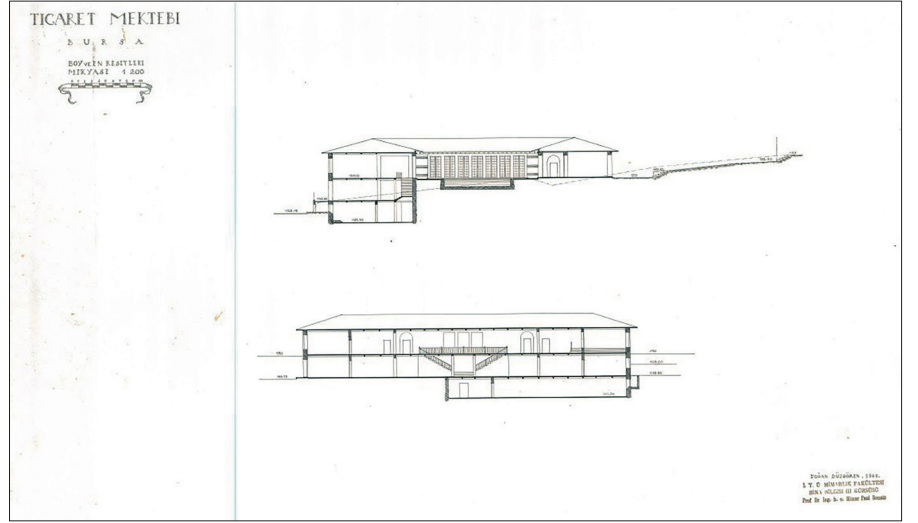

Resim 15. 1/200 vaziyet planı, 1949. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

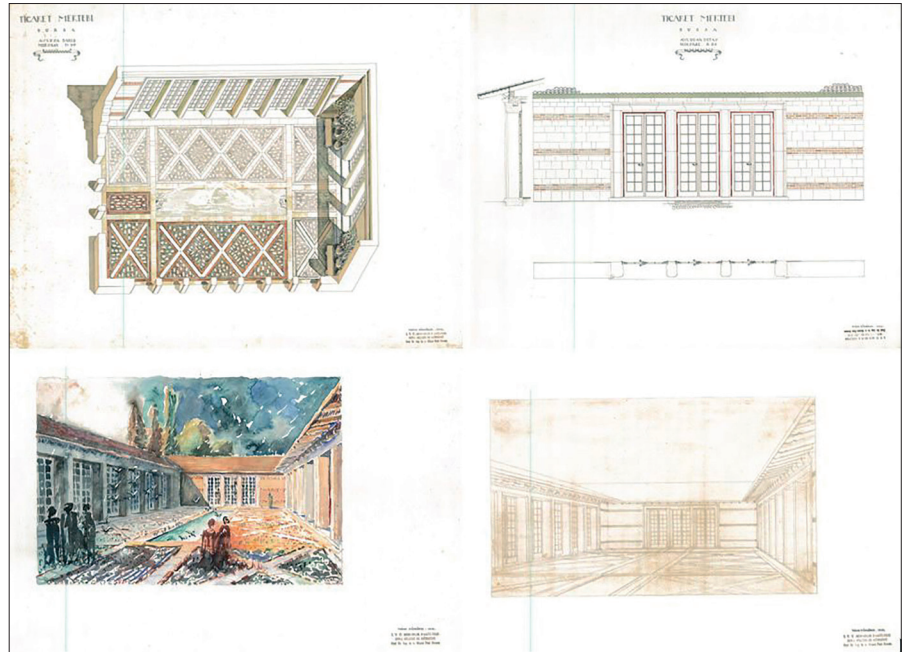

Resim 16. 1/200 kat planları, 1949. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

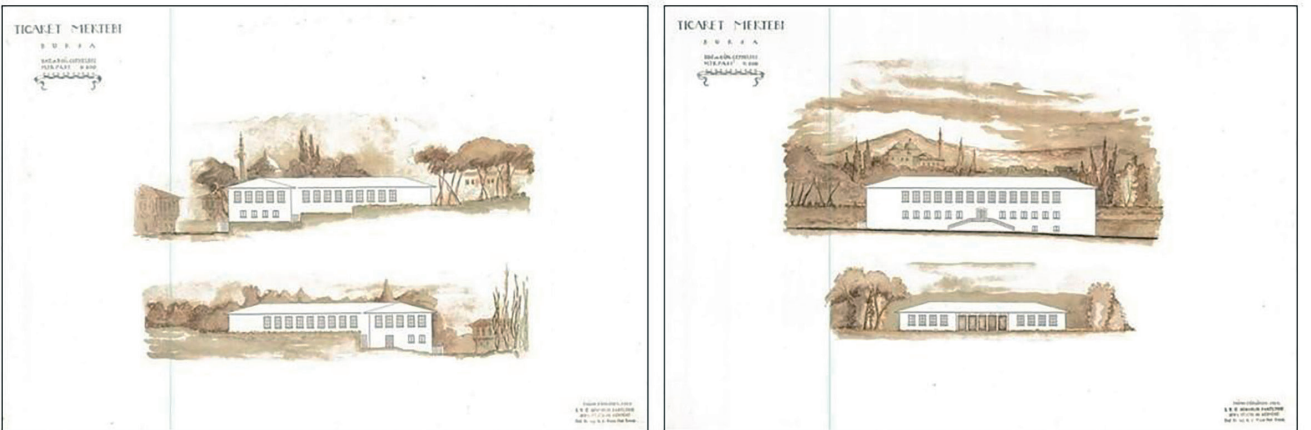
bir belgedir (Resim 15-19). İki boyutlu çizimlerde arka planın, üç boyutlu çizimlerde ise tüm paftanın resimsiliği dikkat çekicidir. Seyfi Arkan'ın öğrencilik projeleri ile örneklenebilecek modernist, yalın mimarinin (Akcan, 2005) aksine, kırma çatı, saçak, taş ve tuğla duvar detayları ile II. Ulusal Mimarlık olarak adlandırılan üsluba uygun bir mimari eğitimin izleri okunur.

Resim 17. Kesitler 1/200, 1949. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 18. Avluya bakan perspektif, 1/50 (I), avlu detayı, 1/25 (II), renklendirilmiş avlu perspektif (III), İç mekân perspektif (IV), 1949. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 19. Batı, Doğu (I), Kuzey ve Güney (II), cephe 1/200, 1949. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

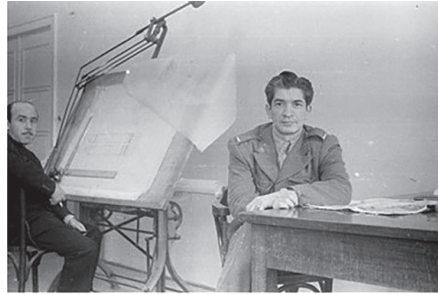
Resim 20. Öğrenci kimliği (I). Mimarlık diploması (II). Oda kimliği (III). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

26. Düzgören, 4 Temmuz-13 Ekim 1949 tarihleri arasında 8. sınıfta stajını, büyük olasılıkla İstanbul Belediyesi'nde Yüksek İnşaat Mühendisi olan Baha Alpengin ve Yüksek İnşaat Mühendisi Zeki Kutay (1923-2008) gözetiminde tamamlar (Pratik Sicil Fişi I, 1949). 9 Şubat-2 Mart 1950 tarihleri arasında 9. sınıfta stajını ise Kontrol Mühendisi Salahattin Taylan gözetiminde İstanbul Nafia Müdürlüğü'nde yapar. Burada Kadırga İlkokul inşaatında çalışır, büro işlerinde görev alır (Pratik Sicil Fişi II, 1950).

MESLEK YILLARI VE SOSYAL YAŞAMI

Bugün olduğu gibi, mimarlık eğitiminde staj zorunluluğu vardır. Memur mimar olarak mesleğini yürütecek olan Toğan Düzgören, İstanbul Belediyesi'nde yaptığı stajlarla kamudaki ilk görevlerini gerçekleştirmiş olur (26). İTÜ'de mimarlık eğitiminin sonunda "yüksek mühendis-mimar" unvanı verilir (Kulaksızoğlu, 2010). Düzgören 1950 yılında 36 yaşında Yüksek Mühendis Diploması ile mezun olur (Resim 20). Arı Yıllığı'nda "mimar olmasaydı ne olurdu" başlıklı yazıda Düzgören için "müebbet talebe" yazılıdır. 13 yıl süren lisans eğitimi nihayet tamamlanmıştır. Mimarlar Odası kurulduktan (1954) sonra 244 sicil no ile odaya kaydolur (Resim 20). İlk mesleki deneyimini Millî Savunma Bakanlığı İnşaat Emlak Dairesinde (01.10.1950-30.04.1951) yedek subay olarak gerçekleştirir (Resim 21) ve o yıllar Millî Savunma Bakanlığını sıkça fotoğraflar (Resim 22).

Resim 21. MSB Yedek Subay Okulu çalışma ortamında çizim masasında bir kişi ile (I). Kendi çizim yaparken (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 22. Toğan Düzgören'in objektifinden MSB. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

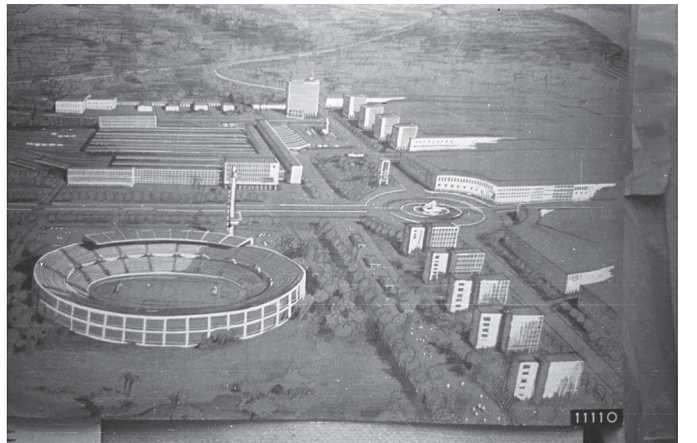
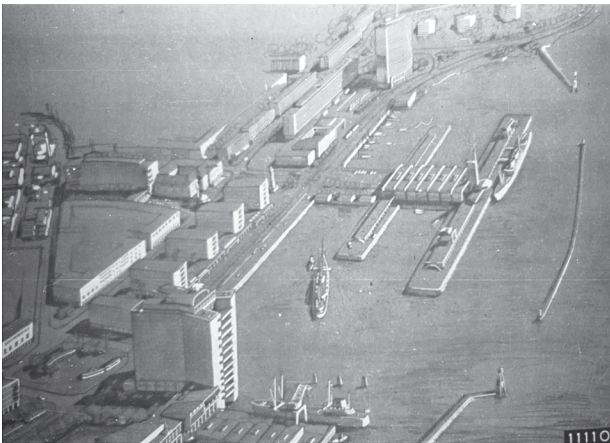
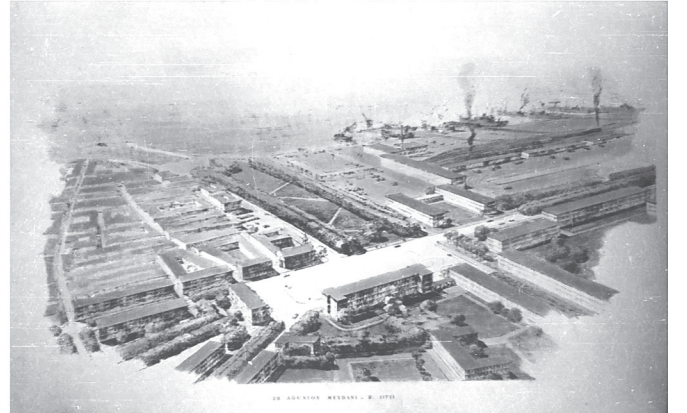
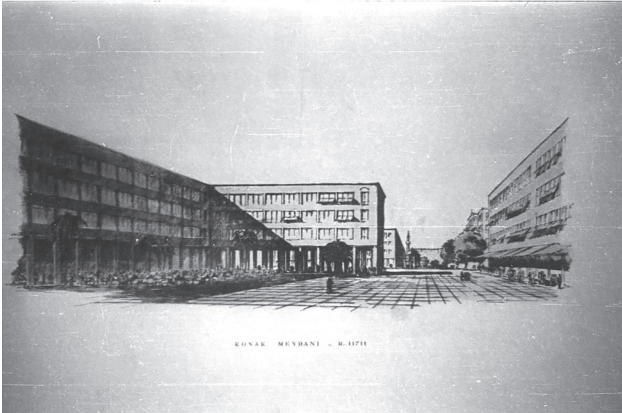

Resim 23. Birinciliği alan 77777 rumuzlu Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş ve Emin Canbolat'ın projesi (I) Mansiyon alan 12203 rumuzlu proje. Viyana'dan Mimar Richard Braun, Mimar Anna Braun ve Mimar Otro Gruen'in projesi (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

1951 yılında İller Bankası tarafından düzenlenen Uluslararası İzmir İmar Planı Proje Müsabakasını da fotoğraflar (27). Bunların arasında Arkitekt Dergisi'nde yayınlanmayan ve İzmir tarihi ile ilgili araştırmalara katkı sağlayabilecek fotoğraflar vardır. Bu yarışmaya 27 adet projenin katıldığı bilinmektedir (Göksu ve Çırak, 2016). Ayşe Şeyda Hanım, Toğan Düzgören'in eniştesi mimar Hıfzı Kaptan (28) ile yarışmalara girdiğini, ödül aldıklarını anlatır (29). İzmir İmar Planı Proje Müsabakasına ise katılıp katılmadığı tespit edilememektedir. İleride yarışmalara katılan bir mimar olmaz, kamuda çalışmaya yönelir.

Resim 24. Mansiyon alan 11711 rumuzlu proje. Harika & Kemali Söylemezoğlu'na ait. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

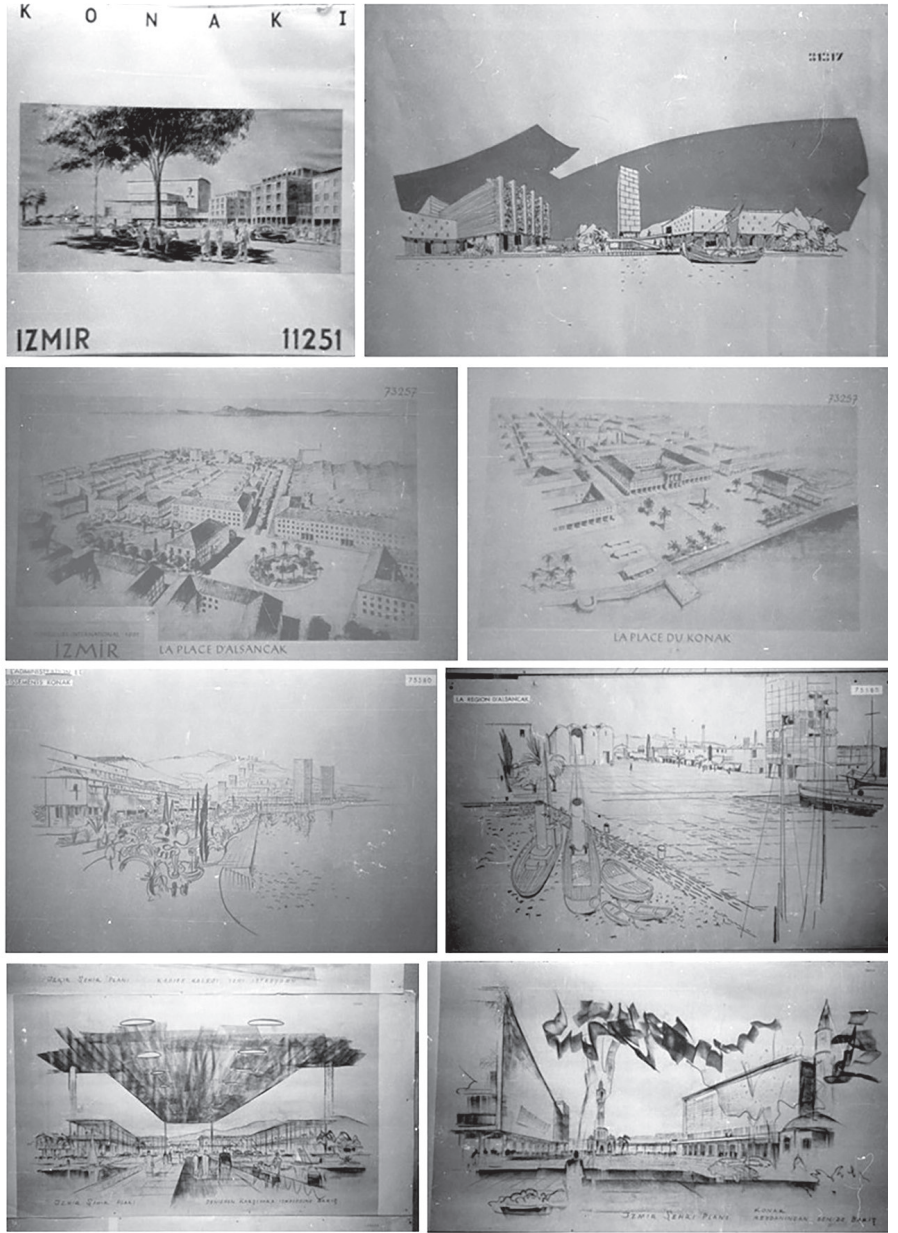
Resim 25. Mansiyon alan 11110 rumuzlu proje. Almanya'dan Mimar Fritz Jelpke ve Trafik mühendisi Willi Schütte ile 8 yardımcılara ait. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

27. Düzgören, ödül alan 77777 rumuzlu (Resim 23), 12203 rumuzlu (Resim 23), 11711 rumuzlu (Resim 24) ve 11110 rumuzlu (Resim 25) projeleri fotoğraflar. Fotoğrafladığı diğer 11251, 31317, 73257, 75580, 98636 rumuzlu projelerin (Resim 26) kime ait olduğu bilinmemektedir. Yarışmaya katılan projelerin 7'si Türk, diğerleri yabancı mimarlara aittir. Değerlendirme sonucunda 8 proje derece ve mansiyonla ödüllendirilir. (İzmir Şehri Milletlerarası İmar Planı Müsabakası Jüri Raporu, 1952). 8 sıra numaralı ve 93100 rumuzlu proje olarak Mühür'den Mimar Alexander Freikerr von Branca ve asistanı Mimar Reinhold Wierl ikincilik alır. Üçüncülüğü alan 3 sıra numaralı 15111 rumuzlu proje Ankara'dan Mimar Rauf Beyru'ya aittir.

28. İhsan Hıfzı Kaptan (Arkitekt dergisinde Hıfzı Kuptan olarak geçmektedir) Toğan Düzgören'in kardeşi Güney Düzgören'in ilk eşidir. Kaptan, 1940 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nin yüksek mimari şubesinden mezun olmuştur. Feridun Akozan, Muhittin Binan, Rıza Aşkan, Necati Arsan, Hasan Fethi Argun, Konstantin Skarpatis, İhsan Erbak, Neriman Birce, Etem Ruhi Malkoç gibi isimlerle diploma projesini birlikte almıştır (Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimari Şubesi Diploma Projeleri, 1940).

29. Kaptan'ın Adana Numune Evleri, 1944 (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi-Yarışmalar Dizini), Çanakkale Zafer ve Meşhul Asker Anıtı, 1944 ve İşçi Sigortaları Sanatoryumu, 1951 (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi-Yarışmalar Dizini) yarışmalarında yer aldığını görebiliyoruz. Ancak Toğan Düzgören'in bu eserlere katkısı bilemiyoruz.

Resim 26. 11251(I), 31317(II), 73257 (III, IV), 75580 (V,VI), 98636 (VII, VIII), rumuzlu, kimin olduğunu bilmediğimiz diğer projeler. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

30. Birim yine müsteşarlığa bağlı Teknik Büro Müdürlüğü ile koordineli çalışır (T.M.Ö., 1958a Temmuz). Sezai Ergüç, 1941 yılında kurulan birimin batı ülkelerinin mimarisine benzer okulların inşaatını sağlaması için uzman mimarlara ihtiyaç duyduğunu aktarır. Bu amaçla Almanya'nın tanınmış mimarlarından Paul Bonatz'ın 1943 yılında Türkiye'ye davet edildiğini belirtir (M.T.Ö., 1961 Ekim). Nicolai (2011) *Modern ve Sürgün: Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye'de 1925-1955* isimli kitabında Bonatz'ın çalıştığı bu büroyu "Maarif Vekâleti İmar Bürosu" olarak aktarmaktadır. Bonatz'a ait Ağustos 1944 tarihindeki günlüğünden notlarına yer verir. Bu notlar içinde "Müsteşarlık Bürosu" adı da yer alır (Nicolai, 2011). Eğitim yapılarının projelendirilmesi ve inşa edilmesi amacıyla Erken Cumhuriyet döneminde kurulan ve 1927'de Eglî'nin "Müşavir Mimar" olarak

Yedek subay olarak tamamladığı askerliğinden sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nda (MEB) göreve başlar ve 7 yıla yakın (21.07.1952-02.03.1959) bir deneyim kazanır. MEB Personel Arşivi'nde yer alan 231 nolu Kütük Defteri'nde Teknisyen Toğan Düzgören olarak kayıtlıdır. Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı'na bağlı olan Yapı İşleri Müdürlüğü'nde görev aldığı anlaşılmaktadır. Bu birim Düzgören'in öğrenciliği sırasında proje dersi aldığı Paul Bonatz tarafından yönetilmiştir (30). Birimin dâhil olduğu Müsteşarlık tarafından ayda bir yayımlanan *Mesleki ve Teknik Öğretim* (31) dergisi yapılan çalışmalar hakkında önemli bilgiler sunar. Yapı İşleri Müdürü Mimar Sezai Ergüç'ün dergide yer alan anlatımları birimin tarihini özetlemektedir (32). Okul ihtiyaçlarını odağa alan teşkilat, "tedrisat binaları, laboratuvarlar, çeşitli atelyeler" gibi projeler hazırlamış; Kayseri, Sivas, Elâzığ, Malatya, Adana, İzmit, Adapazarı gibi yurdun dört bir tarafında, bulunduğu bölgenin karakterine uygun Mesleki ve Teknik Öğretim Okullarının yapılarını inşa etmiştir. *Mesleki ve Teknik*

görevlendirildiği Maarif Vekâleti İnşaat/Tatbikat Bürosu'nun (MEB'in 1933 yılındaki Teşkilat şemasında İnşaat Dairesi olarak büro ismi geçmektedir) 1939'da kapatıldığı tahmin edilmektedir. Robert Volhoelzer, Bruno Taut, Erick Zimmermann, Franz Hillinger, Wilhelm Schütte, Margrete Schütte-Lihotzky, Friederich E. Grimm ve Paul Hoffman, Şinasi Lügal, Ahsen Yapaner, Asım Mutlu, Rebii Gorbun, Mahmut Bilen Tatbikat Bürosu'nda çalışan mimarlar arasında yer almaktadır (Demir, 2008; MEB Arşivi). Tatbikat Bürosu'nun kapanmasıyla bu büro kurulmuş olabilir.

Resim 27. Maarif Vekâleti Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı Binası (I). Maarif Vekâleti Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı Girişi (II). Yapı İşleri Müdürü Mimar Sezai Ergüç masasında çalışırken (III). "Yapı İşleri Müd. Muavini Selim Umul ve Mimar Turgut Gökberk ile birlikte istişarede" (IV). Yapı İşleri Bürosu ve çalışanlar: Elinde kalemle ortada oturan Toğan Düzgören (V). (Bu kolaj Mesleki ve Teknik Öğretim dergisinden alınan görseller ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Öğretim dergisi Temmuz 1958 sayısında yer alan yazı dizilerinde Yapı İşleri Müdürlüğü'nün bulunduğu binayı, müdürlükte çalışan kamu personelini ve müdürlüğün çalışmalarını takip edebiliyoruz (33). Dergide yer alan Yapı İşleri Bürosu'na ait bir karede Toğan Düzgören de çizim yaparken görülmektedir. (Resim 27). Resim 27'de gördüğümüz bina Ernst Egli'nin tasarımı olan Olgunlaşma Enstitüsü binasıdır. 1947 yılına kadar Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Ulus'taki taş binada yer almıştır. Ancak taş binanın yanmasından sonra MEB, Ankara Garı kompleksindeki Devlet Demiryolları Meslek Yüksek Okulu Binasına geçer. Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nün Müsteşarlık haline getirilmesi ve yeni birimlerin açılmasından sonra Ankara (Kız Teknik Öğretim) Olgunlaşma Enstitüsü binası, Maarif Vekâleti Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı hizmetine verilir (Sorguç, 1982).

Toğan Düzgören'in bu yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından üretilen projelere getirdiği özel katkıyı belirlemek imkânsızdır. Böylesi bir arayışın aslında dönemin kamu mimarlık pratiği ve birimin çalışma anlayışı ile de örtüştüğü söylenemez (34). MEB arşivlerinde yer alan projelerde ya da Bakanlığın dergilerinde yayımlanan çalışmalarda müellif olarak mimar adı verilmemektedir (35). Projelerin birime ait anonim eserler olarak üretildiği

Resim 28. Toğan Düzgören'in arşivinde yer alan Balıkesir (Marmara adası ve Erdek) seyahati sırasında çekilmiş fotoğraflar bir kolaj oluşturmaktadır. Okul Yapısı, 1953 (I). Üzerinde İlkokul Milli Eğitim Müdürlüğü yazan ikinci bir okul yapısı, çalışma ekibinden olduğu düşünülen kişiler ve görevli jeep araç, 1953 (II-III). Toğan Düzgören (IV). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

31. Bu dergiler MEB'in Ferit Ragıp Tuncor Arşiv ve Dokümantasyon Kütüphanesi'nde yer almaktadır.

32. "Bonatz Dairemizde uzun müddet Müşavir Uzman olarak çalıştım...Yapı İşleri Dairesinde vazife alan genç mimar ve mühendis arkadaşların, modern okul binaları projelerinin hazırlanması konusunda ihtisasları yoktu. (Pol Bonatz) in kontrolü altında hazırlanan projeler üzerinde tartışmalar yapılarak bölgelerin arz ettiği hususiyetlere ve öğrenci sayısına göre tip projeler çizildi. Diyebilirim ki bu devre, Müdürlüğümüz camiası içinde çalışan mimar ve mühendislerimiz için bir yetişme devresi oldu. Bu suretle Yapı İşleri Dairesi bu konuda bir ihtisaslaşma merkezi haline geldi." (M.T.Ö., 1961 Ekim). "Yaptığımız binalarda Türk mimarlık sanatının havasını ve güzelliğini görerek bir iç rahatlığı duymak insanın ayrıca gururunu okşar. Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu ve Opera binası yaptığımız eserlerden göze çarpan iki güzel örnek olarak gösterilebilir..." (T.M.Ö., 1958b Temmuz). Bu büronun sadece okul binaları değil bütün Maarif Teşkilatının inşaatları ile ilgili hizmetler ile de ilgilendiği ifade edilir.

33. Mecidiyeköyü civarındaki geniş sahaya Kız Enstitüsü, Ticaret Lisesi, Motor Sanat, Dökümcülük ve Mobilyacılık Enstitülerini sıralanan yapılar arasındadır.

34. İmamoğlu'nun (2018) da tespit ettiği gibi kamuda çalışan mimarların emeği büyük çoğunlukla anonim kalmıştır.

35. Toğan Düzgören'in izine proje müellifi olarak rastlanmayan belgeleri şu şekilde özetleyebiliriz: MEB Beşevler Kampüsü İnşaat ve Emlak Dairesi Arşivi'nde dosyaları ve sayıları kayda alınmamış proje klasörleri yer almaktadır. Bu klasörler içinden 1960 ve öncesi tarihlilere bakılmıştır. MEB Beşevler Kampüsü 100. Yıl Atatürk Eğitim Müzesi Deposu'nda farklı tarihlere ve şehirlerle ait (eğitim yapıları, öğretmen evleri, iç mekânları, mobilyaları, öğrenciler, öğretmenler, sergiler, idareciler, dersler ve aktivitelere olmak üzere çeşitli konuları içeren) 68 adet fotoğraf albümü ve Maarif Vekâleti'ne ait belgeleri içeren 5 adet klasör dosya incelenmiştir. MEB Ferit Ragıp Tuncor Arşiv ve Dokümantasyon Kütüphanesi'nde ise *Tedrisat Mecmuası*, *Maarif Vekâleti Mecmuası*, *İlköğretim*, *Mesleki*

anlaşılmaktadır. İleride günlüklerine aldığı notlarda da mesaisini çizim çoğaltma ya da ölçeklendirme gibi rutinlerle aktardığını izleyeceğiz.

Büroda okullara ait proje ve keşiflerin hazırlanmasının yanında, inşaat kontrollüğü de sağlanır. Bunun için büro çalışanları "seyyar ekipler" halinde göreve gider (T.M.Ö., 1958b Temmuz). Toğan Düzgören'in 1950'li yıllarda çektiği bazı yapı fotoğrafları da bu ekibin içinde yer aldığına işaret etmektedir (**Resim 28**).

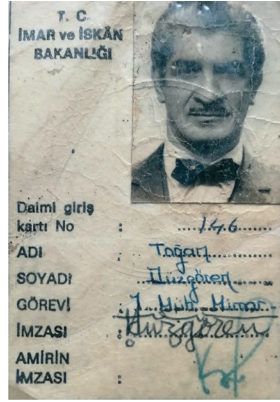
Bu dönemlerde Maarif Vekâleti'nin mimarlık ve mühendislik bölümü mezunlarını okullarda öğretmen olarak görevlendirdiğini de görüyoruz. MEB Personel Arşivindeki bilgisayar kayıtlarında Düzgören'in de Ankara 1. Erkek Sanat Enstitüsü'nde teknik öğretmen olarak (01/05/1957) görev aldığı belirtilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın ardından İmar İskân Bakanlığı'nda görev alır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Personel Arşivinden elde ettiğimiz bilgilere göre, Düzgören'in İmar İskân Bakanlığı'nda gerçekleştirecek mesaisi Planlama İmar Müdürlüğü'ndeki (**Resim 29**) görevi ile başlar (**36**). Bu birimde yaklaşık altı yıl görev yapar (03.02.1959-30.06.1965). Millî Eğitim Bakanlığı'nda olduğu gibi sıklıkla seyahat eder. Son seyahati 1964 yılında altı ay süreyle Paris'e bursiyer olarak (**Resim 30**) gidişidir (**37**). Paris'ten döndükten sonra İmar İskân Bakanlığı Planlama, Keşif ve Denetim biriminde (01.07.1965- 01.02.1970) çalışmaya devam eder. 01.02.1970'te İmar İskân Bakanlığı İstanbul Nazım Plan Bürosu'nda göreve başlar (**Resim 30**).

Düzgören'in günlükleri, Türkiye'de kamuda geçen 30 yıla yakın bir meslek pratiğinin özellikle ikinci yarısını gözlemlememize olanak sağlamaktadır. Günlükleri çoğunlukla avuç içi büyüklüğünde ajandalardır. Bu nedenle kısa notlar alır ve bu notlar ağırlıkla gündelik hayat rutinini aktarır. Dolayısı ile günlükleri, Bruno Taut'un mekân üzerine düşüncelerini ya da eskizlerini izleyebildiğimiz (Gasco, 2010) veyahut Taut'un iş ortamında yaşadığı sorunlar ve kişiler hakkında bilgiler veren detaylı günlüklerin (Boyacıoğlu, 2015) derinliğine sahip değildir. Mesleği ile ilgili kayıtlar oldukça kısa ve seyrek geçer. Yine de günlüklerinden aşağıdaki bilgileri süzmek mümkün olmuştur.

Notlarında büronun yeri "B. İstanbul Nazım Plan Bürosu Bşk. Darüşşafaka İş Hanı, Kat 4 Çemberlitaş" olarak yazılıdır. İstanbul Nazım Plan Bürosu (İNPB), İstanbul metropoliten alan bütünü için planlama yapar. İstanbul Belediyesi Planlama Müdürlüğü ise imar planları hazırlar. Bu iki birim eş zamanlı çalışır (Tekeli, 2013; ANPB, 1978). Düzgören'in günlüklerinde de İNPB ile İstanbul Belediyesi Planlama Müdürlüğü arasındaki gündelik iş akışını, şehirci mimar Mithat Yenen ile görüşmelerini, Turgut Cansever ile birlikte yaptıkları alan tespit gezilerini takip edebiliyoruz. Düzgören, 3 Şubat 1976'da Nazım Plan kadrosunun yeniden tanzim edilmesi için

Resim 29. İmar ve İskân Bakanlığı giriş kartı (I). Tarihi Ankara Garı ve Gazinosu (II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 30. Fransız Hükümeti bursiyer kartı (I-II).Büyük İNPB Başkanlığı kartı (III). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

ve Teknik Öğretim, Milli Eğitim, Tebliğler, isimli dergiler, sanat enstitüleri ve köy enstitülerine ait yayınlar ve Maarif Albümleri taranmıştır. Kütüphane arşivinde yer alan okul projeleri incelenmiştir. Osmanlıca olarak hazırlanmış bu projelerin üzerinde mimar ismine yer verilmemiştir. İçinde okul projelerine yer verilen Maarif/Milli Eğitim şuralarına ait dokümanlarda ve *Tebliğler Dergisi*'nde de mimarları belirtilmeyen okul proje çizimleri vardır. Bu evraklar içinde ismine rastlanmamakla birlikte, Düzgören'in takım çalışması içindeki yeri Resim 27'de belgelenmektedir.

36. Bu arşivde, Düzgören'in personel dosyasının yalnızca genel görevlendirilme sayfası incelenebilmiş, kızı Ayşe Şeyda Özbudun'un yazdığı dilekçeye rağmen dosyanın tümünün incelenmesine izin verilmemiştir.

37. Toğan Düzgören'in bu seyahate uğurlanışı dönemin CHP'ye yakınlığı ile bilinen haftalık siyasi dergisi *Akis*'e kısa bir haber olur (*Akis Dergisi*, 7 Mart 1964).

yapılan toplantılardan bahseder. 26 Nisan 1976'da büroda projeler kısmında çalıştığı yazılıdır.

Günlüklerinde, İmar ve İskân Bakanlığı'nda çalışan mimarların isimleri kadar Bakanlığa hizmet veren mimarların isimleri de izlenebilmektedir. Ali Barman (GSA/53), Suphi Tevetoğlu (GSA/46), Birsan Yazıcıoğlu (İTÜ/61), M. Zeki Temiz (İTÜ/57), Doğan Aysu (İTÜ/62), Siret Berker, Handan Biringen, Nükhet Salahor, Sencer Yurday, Nezihe Taner kamu mimarlarıdır (Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı Arşivi). Büroda sık sık bir araya geldiği, mimarlık ve planlama tarihinin önemli isimleri ise Sedat Hakkı Eldem, Sedat Erkoğlu, Ali Topuz, Ayhan Tayman, Hayati Tabanlıoğlu, Raşit Uybadin, Haluk Alatan, Luigi Piccinato, Turgut Cansever, Affan Kırımlı, Mualla Eyüboğlu, Erdal Tuğsavul, Fahri Yetman, Ertuğrul Menteşe'dir.

İki boyutlu çizim araçlarından biri olan pantograf, Düzgören'in büroda sık kullandığı bir araçtır. Büroya yeni gelen arkadaşlarına pantografı öğretir (1977). Cihat Fındıkoğlu gibi akademi hocalarının talebeleri için şehircilik projelerini büyütür, paftaları çoğaltır. Bugün dijital kopyalama teknolojileri ile kolaylıkla gerçekleşen büyütme ya da küçültme işleri mesaisinin önemli bölümünü almaktadır. Çizim işlerinin yanı sıra yapı fotoğrafları da çeker.

Başbüyük Köyü çizimleri (1970), Tarihi Yarımada 1/25000'e geçirme (1973), Mahmutbey Yöresi (Bağcılar) Projesi (1976), Boğaz Koruma Planı çalışmaları (1976), MİA (Merkezi İş Alanları) çalışmaları (1976), Örnek Mahallesi 1/5000 (1977), Şerifali Çiftliği Planı büyütme (1977), Boğaz Planı küçültme (1977), Boğaziçi Mevzi İmar Planları (1977-78), Çamlıca Planı (1977), Ferhat Paşa Çiftliği 1/5000 ölçeğe küçültme, kadastral planlar gibi çalışmalarda yer alır. 1979 yılında emekliliğe ayrılır.

Düzgören'in günlük notları sosyal yaşamını aktarır; sinema, tiyatro, konser gibi etkinliklere önemli yer verir. Harbiye As, Emek, Kent, Kerem, Konak, Saray, Site, Şan, İnci (1984) Sinemaları, Dram Tiyatrosu (1966), Kukla Tiyatrosu (1976) eşi, akrabaları ve yakın arkadaşları ile devamlı gittiği yerlerdir. Park Otel o dönemler önemli bir buluşma noktasıdır. Fotoğraf ve suluboyaya olan ilgisi Sami Güner, Sinasi Barutçu, Ersin Alok gibi ünlü fotoğrafçıların ve Cafer Bater, Ahmet Fazıl Aksoy, Turgut Tunçay, Müfit Çelik, Işıl Özışık gibi suluboya ressamlarının sergilerini takip etmesini sağlar. İstanbul'da düzenlenen neredeyse hiçbir resim ve fotoğraf sergisini kaçırmaz. Düzgören'in günlükleri, dönemin sanat galerilerini listeleme olanağı da sunmaktadır. Devlet Güzel Sanatlar, Tıglat, Tünel, Cumali, Teşvikiye Sanat, Nev, Bakrac, Taksim İş Bankası, Yapı Kredi, Taksim Belediye, Artuğ, Kayaalp, Galata, Bedri Rahmi, Vakko, Maçka, Urart, Özden, Tem, Ara Sanat Galerileri ile Şairler, Nur, Hobi (Hoby), Galata, Pikasso, Neriman Erkut, Art, Feyza, Alfi, Edpa, Soyak, Sandoz Sanat, Baraz, Ramko, Beyoğlu, Bebek, Tünel Sanat, Vakko, Almelek, Destek Sanat, Ümit Yaşar Galerileri sıklıkla ziyaret ettiği merkezlerdir.

Arkadaşları Mualla Yar, Cihat Burak, Selçuk Mılar, Aynur Mılar, Ayhan Tayman, Hayati Tabanlıoğlu, Müfit Erenli, Halil Atay günlüklerde sıklıkla geçen isimlerdir. Sezer Tansuğ, Semavi Eyice, Sadun Bora, Nafi Çil, Bedri Kökten, Nadir Nadi gibi dönemin önemli isimleri yakınlık kurduğu kişiler arasındadır. Yaşamı boyunca Türkiye'nin entelektüel hayatının geniş ilişkisi ağı içindedir. Abidin Dino, Aliye Berger, Ayla Hungen Seli, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Burhan Uygur, Eren Eyüboğlu, Eşref Üren, Füreyä Koral, Hamit Görele, Kenan Yontuç, Mengü Ertel, Neşe Erdok, Nuri İyem, Ömer Uluç, Rasin Arsebük, Sadi Diren, Süheyl Üryani günlüklerinde yer verdiği sanatçılardandır. Hemen hemen aynı yıllarda, benzer isimlerle yakın ilişkide olan Cengiz Bektaş bu "epistemik cemaat"ın üretken bir parçasıdır (Altınışık, 2022). Toğan Düzgören ise bir "epistemik cemaat"ın parçası olmaktan ziyade, hayatın rutin akışı içinde, çeperinde yer aldığı entelektüel çevrenin pasif bir izleyicisi olmakla yetinmektedir. Bu mütevazı tavır mesleki tutkularının sınırları kadar, siyasi tavrının sınırlarında da gözlenir.

Sosyal ve politik çevresinin zenginliğine karşın, siyaseten tarafsız bir kimlik çizer. Babası Şevket Seyfi, yazdığı 6.2.44 tarihli kısa bir mektupta, sosyalizme karşı mesafeli duruşunu şöyle ifade eder: "...bizim Türkler kaptırmasınlar kendilerini aşırı sosyalist çarkına." Düzgören siyasete mesafesini, babasından aldığı buna benzer telkinlerle geliştirmiş olabilir. Günlüklerinde 1960-80 siyasi ortamına ilişkin yalnızca bazı notlar yer alır. 1970'teki sıkıyönetim ilanı, 1973 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimleri, 1974'te Ecevit'in hükümeti kuruşu, 1980 darbesi gibi önemli kırılma noktalarını birkaç cümle ile geçer. Belirgin bir siyasi duruş ifade etmez. Siyasetin gündelik hayatta daha fazla hissedildiği 1970'lerde ise notlarının sıklaştığını izleyebiliriz. 1975 ve 1976 yıllarında İNPB'de yapılan grevlerden, grev yapanlar ile toplum polisleri arasındaki gerilimlerden (1976), 1977'de nazım plan bürosundaki bomba ihbarları ve bu ihbarlar üzerine büronun boşaltılmasından bahseder. Düzgören, 1991 yılına ait günlüğünde ikinci eşi Ülker Hanım'ın kardeşleri Ertuğrul Adalı ve Erdoğan Adalı'nın da konuşmacılar arasında olduğu Doğru Yol Partisi toplantılarına katıldığını yazar. Siyasetle kısa buluşmaları bunlardan ibarettir. Düzgören'in apolitik tavrının kırıldığı ender bir ânı, çok sevdiği ve defnedileceği Heybeliada'da Çam Limanı'na yapılacak inşaatlara itiraz ederken görebiliriz.

Heybeliada Çam Limanı 106 ada 5 parselde yapılacak olan büyük iskele ve sabit tesis bina inşaatına itiraz eder. Yapının sahibi Sabahattin Yılmaz,

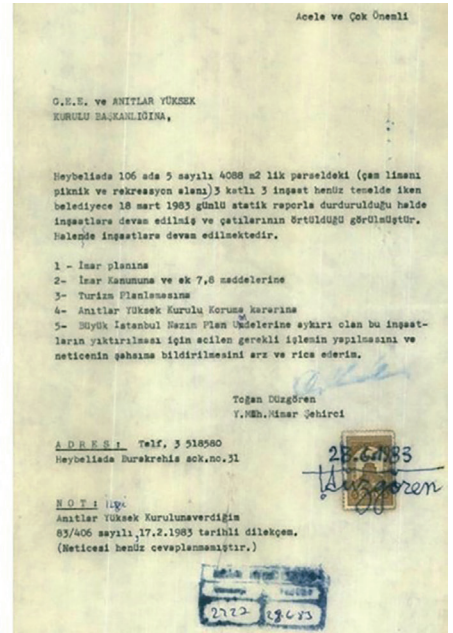
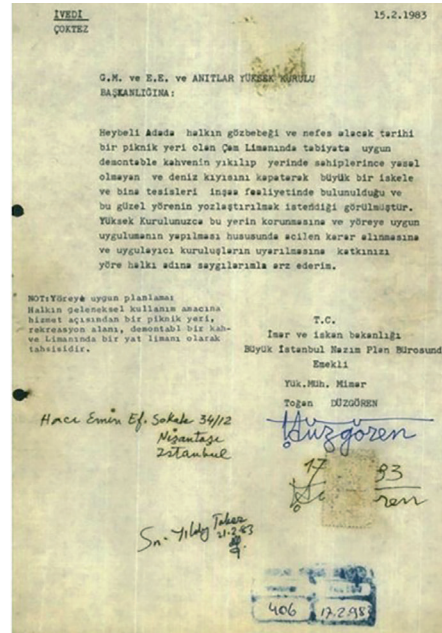
38. İleri yıllarda diğer Avrupa şehirlerini resimleyecektir: Lozan 1953; Zürih 1972; Rodos 1974; Bezdán, Mohaç, Belgrad, Tuna, Vidin 1975; Kotor, Avusturya 1991.

mimarı ise Y. Mimar Şevket Erol Suveren'dir. 1983 yılındaki günlüğünde Yeni Türkiye Gazetesi Sahibi M. Ali Gökberk'e Çam Limanı'ndaki ruhsatsız işleri anlattığını yazar. Nazım Plan Bürosu'na, Anıtlar Kurulu'na, belediyeye, valiliğe, Adalar Kaymakamlığı'na yazdığı dilekçelerinden bahseder (**Resim 31**). Doğan Kuban ile durumu konuştuğunu, 5 Ağustos 1983 tarihinde ise Anıtlar Yüksek Kurulu'nda Reis müavini Emin Uyan'a her şeyi anlattığını belirtir. Mücadelesinin sonucunda inşaatlar bir süre durdurulsa da tamamlanmasına engel olamaz (**Resim 31**). 8 Aralık 2008'de, 94 yaşında vefat eder.

RESİMLERİ VE DİĞER FOTOĞRAFLAR

Günlüklerini aktarırken belirttiğimiz gibi kısa cümlelerle not alır. Sözle ifadeden ziyade görsel bir dünya algısı ve ifade etme biçimi olduğu söylenebilir. Bu nedenle kelimeleri kullanırken gösterdiği tasarrufun aksine resimler ve fotoğrafları ile büyük bir görsel zenginliğin içinde karşımıza çıkar.

1938 yılında Riesenengebirge ve Jannowitz; 1941 yılında Berlin; 1944'te Braunschweig; 1945'te Lozan, Zürih; 1946'da Arnensee, Lugano, Rigi, Tessin, Giubiasco, Lozan, Ouchy, Desen, Brunigpass, Campione, Zürih; 1947'de Milano, Lozan, Cenova, Stromboli resimlerine (**Resim 32**) konu olur (38).

Resim 31. 15.02.1983 tarihli dilekçe (I). İnşaatlara durdurulma kararı verilmesine rağmen inşaatların devam ettiğini bildiren ikinci dilekçesi (II). İnşaatların maketi (III). Tamamlandıktan sonraki görüntüleri (IV). (İstanbul 5 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Düzgören'in apolitik tavrı resimlerinin de yaklaşımını belirler. Tanığı olduğu halde savaşı konu almaz. Avrupa kentlerini aktardığı resimlerde insana yer vermez, kentin günlük karmaşası izlenmez. İnsanlar gibi taşıtlara da yer vermez. Adeta pastoral bir güzellik ve dinginlik Berlin gibi büyük metropollerde bile aktardığı ana duygudur. İzleyicinin kolaylıkla aldığı bu duygu, resme yaklaşımında bilinçli bir seçimdir. Resimlerinde "keskin çizgilerden kaçındığını" ve her şeyin bir "rüya tadında" olmasını arzu ettiğini anlatır (Özbudun ve Şerifoğlu, 2014). Yalnızca güzellikleri kayıt altına alır. Günlüklerinden izleyebildiğimiz duygusal ve kırılgan ruh hali, yıkımlardan ve trajedilerden uzak, naif bir estetik bakış geliştirmesini sağlar. 1940'larda Avrupa kentlerini anlattığı resim dili ve tekniği, aynı renk tonları ve aynı dinginlik ile Anadolu kentlerinde de izlenecektir.

(Resim 33). Seyahatleri neredeyse tüm Anadolu'yu tuvale aktaran geniş bir koleksiyon sağlar. 1960- 1963 yılları arasında Bursa, Manisa, Alaşehir, İzmir, Alanya, Darıca, İskenderun, Antakya, Osmaniye, Ceyhan, Urfa, Mersin, Anamur, Silifke, Kaş, Fenike, Antalya, Side, Beyşehir, Konya, Afyon, Adıyaman, Malatya, Aldüş, İmranlı, Sivas, Anamur, Çamkoru (tabiat parkı), Ambarlı, Bolu, Çamdard ve Erdek'i konu alır. Yaşadığı şehirler olan Ankara ve İstanbul'u da defalarca resmeder **(Resim 34)**. Ankara, Çankaya, Keçiören ve Yenimahalle ile resimlerine konu olur. İstanbul'un ise neredeyse resmetmediği semti yoktur. Topkapı, Yeniköy, Florya, Kabataş, Tarabya, Beykoz, Paşabahçe, Kireçburnu, Büyükkada, Sarayburnu Fenerbahçe, Beyazıt, Heybeliada, Caddebostan, Çamlıca, Rumelihisarı, Kalamış, Kabataş, Çekmece, Kilyos, Fenerbahçe, Taşlık, Sarıyer, Pendik'i resmeder. Heybeliada gibi sevdiği bölgeleri defalarca resmettiği izlenir.

Resim 32. Riesengebirge, 1938; Braunschweig, 1944; Zürih, 1945; Lozan 1945; Guibiasco, 1946; Rigi 1946; Arnensee, 1946; Ouchy, 1946; Brunigpass; 1946; Camgione, 1946; Genova 1947; Lozan. Avrupa kentlerini, yapılarını, doğasını konu alan resimleri: Bu resimlerde değiştirdiği okulların (1938-1947) rotası da okunabilmektedir. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 33. Türkiye’de kentleri, yapıları, doğayı aktardığı resimleri: Isparta 1953; Ahlât Evleri 1954; Yozgat Geleneksel Konut, Merzifon Evler, Çorum Kubbeli Cami, 1955; Mersin Sahil, İskenderun Manzara, Maraş Evler, Antep Kale 1957; Diyarbakır Cami, Kayseri İstasyon, İskilip Evleri 1958 (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 34. 1953 yılında Ankara Garı ve çevresine ait farklı zamanlarda yaptığı resimler. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim yeteneği Cihat Burak’ın hatıralarında da yer alır (39). Şeyda Hanım, Cihat Burak ve Galerî Mılar’ın sahibi Selçuk Mılar’ın, resim sergisi açması için ısrar ettiğini ancak babasının resimlerini ve fotoğraflarını sergilemekten uzak durduğunu anlatır. Sonunda, damadı Fikret Kızılok ve Bülent Ortaçgil’in katkıları ile Bostancı, Çatalçeşme Çekirdek Sanat Evi’nde 1984

39. “...Toğan Düzgören vardı, sulu boya çalışırdı, hala da yapıyor, çok kabiliyetliydi.” (Burak, 1992; Aktaran: Dindar, 2019)

Resim 35. Almanya'dan mimari fotoğraflar (I, II). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

yılında En Beğendiklerim adı ile ilk ve tek resim sergisini gerçekleştirir (Özbudun ve Şerifoğlu, 2014). Günlüğünde sergi için bavul dolusu paspartu hazırladığını anlatır. Ölümünden altı yıl sonra, 2014 yılında, Şeyda Özbudun'un derleyenlerinden olduğu sergi kitabı yayımlanır.

Düzgören'in Avrupa'da geçirdiği uzun eğitim süresi yaşadığı kentleri fotoğraflamasına da imkân tanımıştır. Savaşın yıkıcılığı resimlerine yansımadağı gibi fotoğraflarına da yansımaz (**Resim 35**). Bakanlık görevi sırasında gerçekleştirdiği seyahatlerde bölgedeki insanları ve özellikle çocukları da fotoğraflar (**Resim 36**). Düzgören'in fotoğrafları, 1950'lerden 1970'lere bir Türkiye panoramasıdır. Kentler, kasabalar, köyler, kuzular ve keçiler, insanlar, giyim kuşamları, kent dokusu, meydanlar, kıraathaneler, artık göremediğimiz ahşap konaklar, sokaklar, camiler, taşıtlar, şehirlerarası otobüsler, kime ait olduğunu anlayamadığımız pır pır bir tayyare, arabalar, dolmuşlar, kayıklar, balıkçılar, çocuklar için kurulan seyyar dönme dolaplara ait çok sayıda fotoğraf sunar (**Resim 37**).

Ailesi ve arkadaşları da Düzgören'in fotoğrafları arasında yer alır. Bu fotoğraflarla adeta Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi*'nde geçen orta üst sınıf bir İstanbul ailesi görselleşir. Ailenin pikniklerde, plajlarda, deniz kenarı bir köşkte, balkonlarda, merdivenlerde, kır gazinolarında; iyi giyimli, kravatlı, her zaman gömlekli, kimi zaman pantolon askılı, önemli günlerde papyonlu erkekleri; bakımlı, zarif, güzel kadınları; yaşlanmakta olan Mezide Hanım ve Seyfi Bey, çocukları ve torunları, arkadaşları, ev muhabbetleri ile onlarca fotoğrafı vardır. Bu fotoğraflar gençlik yıllarından ölümüne yaşamını görsel olarak aktarır (**Resim 38-42**).

SONUÇ

Türkiye'de biyografi yazımının karşılaştığı en büyük güçlük bireylerin hayat öykülerine ait malzemeleri biriktirmemeleri ve aktarmamalarıdır. Mimarların çoğu mesleki ve özel yaşamlarına ilişkin belgelerin bugüne gelebilmesi için çaba sarf etmemiştir. Kendi tarihsel kimliklerinin inşasında kendi katkıları yoktur (Tanyeli, 2007). Bu yaygın kayıtsızlığın aksine Toğan Düzgören fotoğraflar, resimler ve günlüklerle hayatını belgeler. Yaşamını bir tarih metni gibi kaydeder, kendi tarihini yazar. Terekesi mimarlık tarih yazımına yaratıcı deha mitosu ötesinde bir bakış sağlamaktadır. Sıradan insanlara ait biyografilerde, sıra dışı nitelikleri, üretimleri ya da statüleri değil, emsalleri ile olan benzerlikleri sunması değerli bulunur (Caine, 2019).

Resim 36. Köy düğünü sırasında çocuklar ve köylüler, 1953. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Toğan Düzgören de yaratıcı bir dehadan çok kamuda geçen mimarlık pratiğinin günlük rutini içinde karşımıza çıkar. Yapılı çevrenin oluşumuna yıllarca emek veren yüzlerce isimsiz meslektaştan biridir.

Mimarlık mesleği 20. yüzyıla kadar üst gelir gruplarının erişebildiği bir eğitime dayanır (Kostof, 2000). Elbette Türkiye’de de durum benzerdir. Bu eğitime Sedat Hakkı Eldem örneğinde olduğu gibi kökleri kimi zaman saraya dayanan varlıklı aile çocukları erişebilmiştir. Seyfi Paşa’nın oğlu Toğan da ailesinin imkânları ile yurtdışına gitmiş ve mimarlık eğitimini İTÜ’de geç bir yaşta tamamlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nda hayatta kalmaya çalışmak verdiği en büyük sınav olmalıdır. Yetişkinlik yıllarında, konfor alanını zorlamadan, imkânları ve şansı ile iddiasız bir hayat sürer. Aslında bu iddiasız hali ile ideal bir vatandaşdır. Üstel’in (2004) tanımladığı gibi devletin ideal “makbul vatandaş”ıdır. Erken Cumhuriyet liderlerinin kurmaya çalıştığı burjuva hayatının bir örneğini sergiler. Mimarlık pratiği içinde kamuda yer alan bir memur mimar olarak, ailesinin sosyo-ekonomik seviyesini sürdürebilir. Türkiye’de mimarlık eğitiminin alt gelir grubu aile bireylerinin erişebildiği bir eğitim haline gelmesi için 20. yüzyılın yaklaşık son çeyreğini beklemek gerekir. Ne yazık ki mimarlık meslek tarihimizin sınıfsal analizi hakkında yeterli sayıda araştırma henüz yapılmamıştır. Ancak son yıllarda yapılan doktora çalışmaları ile bazı adımlar atılmaktadır. 21. yüzyılın başlarında Türkiye’de mimarlık pratiğinin artık mimarları birer “üretken işçi” pozisyonuna düşürdüğünü yakın zamanda yapılan araştırmalardan izleyebilmekteyiz (Onur, 2017).

Türkiye’de mimarlık ortamı, 1930’lardan itibaren ağırlıklı kent karşıtı ve kıra dönük söylemler üretir (Gurallar, 2014). Kıra dönük nostaljik tutumun 1950 sonrası büyük ölçüde devam ettiğini Düzgören ile görebiliyoruz. Resimleri ve fotoğrafları ile bu genel ortamın ürünüdür. Metropolleri pastoral bir dille resmeder. Kent karşıtı ve kıra dönük ilgi apolitik karakteriyle uyumludur. Düzgören, ciddi meseleleri tartışmaktan kaçınan apolitik bir karakterdir. Bu apolitik tavrı da devletin ideal makbul

Resim 37. Edremit, Burhaniye, Ayvalık seyahati sırasında fotoğrafladığı bir köy meydanı (I). Geleneksel bir konuta ait çıkma detayı (II). Kent silüeti ve balıkçılar (III). Mahmutiye’de bir kahvehane, sedirde oturan köylüler, masada oyun oynayan İmar ve İskân Bakanlığı çalışanları (IV). Tayyare ve ekibi (V). Balıkesir’de İnanöz Turizm’in otobüsleri,1953 (VI). Köydeki çocuklar seyyar dönme dolapta (V). Ahlat’ta kuzular (VII). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

Resim 38. Seyfi Paşa ve Ailesi (I). Seyfi Paşa, Mezide Hanım, Ruşen Eşref Ünaydın, Nuri Conker ve eşleri bir davette (II). Gülseren Düzgören, Toğan Düzgören, Mezide Düzgören, evlatlık Sevim ve Güney Düzgören Ada'da (III). İsmet İnönü, Seyfi Düzgören ve Toğan Düzgören dostlarıyla plajda (IV). Gülseren (Düzgören) Aksal, kızı Demet Aksal, Seyfi Düzgören ve Kemal Aksal, 1948 (V). Mimar Hıfzı Kaptan, kızı Fide Kaptan, Güney (Düzgören) Kaptan, kucığında oğlu Sahir Kaptan, Mezide Düzgören, Habibe Düzgören ve kucığında kızı Ayşe Şeyda, 1953 (VI). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

vatandaş tanımına uyar. Meslek bireylerine çoğunlukla hâkim olan apolitik tutum 1930'lu ve 40'lı yıllarda doğan kuşaklarla kırılacaktır. Yeni kuşakların 1968 sonrası ve özellikle 1970'li yıllarda Mimarlar Odası ve TMMOB'da gerçekleştirdikleri eylemlerle politize olduğunu görebiliriz (Batuman, 2013). Toğan Düzgören Heybeliada Liman İnşaatını protesto ederken büyük olasılıkla kendinden sonraki kuşakların rüzgârına kapılır. Meslek tarihimizde 2010'lu yıllardan sonra yeniden canlanan bir politik eylemlilikten söz etmek mümkündür (Sert vd., 2021).

Düzgören'in Galatasaray'da aldığı resim eğitimi ve aktörleri, bu eğitimin meslek yaşamlarındaki etkisini de sergilemektedir. İTÜ ve İDGSA bir dönemin ressam mimarlarını yetiştirmiştir. Metinde izlediğimiz gibi Galatasaray'da aldıkları resim dersleri bu öğrencileri mimarlık temel

Resim 39. İlk eşi Habibe Hanım ve Toğan Düzgören'in nişanı (I). Toğan Düzgören'in kadrainda Habibe Hanım (II). Nikâhları (III). Düğünde, Habibe Hanım, Toğan Düzgören, Mezide Hanım, Güney (Düzgören) Kaptan, Gülseren (Düzgören) Aksal, eşi Kemal Aksal (40), kızları Demet Aksal ve Güney Hanım'ın (41) mimar eşi Hıfzı Kaptan (IV). Toğan Düzgören, Habibe Hanım ve kızı Ayşe Şeyda (V). Kızı Şeyda ve oğlu Haluk ile bahçede (VI). Toğan Düzgören ve karşısında ikinci eşi Ülker Hanım, Yalova Termal Otel, 1968 (VII). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

40. 1949-1950 yılları Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal'ın kardeşi

41. Güney Hanım'ın Hıfzı Kaptan ile olan evliliğinden Fide (kız) ve Sahir (erkek) olmak üzere iki çocukları olur. İkinci evliliğini ise Sebahattin Giray ile yapar ve Mezide isminde bir kızı olur.

Resim 40. Toğan Düzgören, Selçuk Mılar'ın Ankara'daki evinde. Afif Akdağ, Mılar ve objektife bakan Mılar'ın ilk eşi (I). Selçuk Mılar ve eşi (II). Mılar, Düzgören'in kadrainda (III, IV). (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

eğitimine hazırlamıştır. Galatasaray'dan mezun birçok isim İDGSA, İTÜ ve yurt dışındaki çeşitli mimarlık okullarında mimarlık eğitime yönelir ve aynı zamanda iyi birer ressam kimliği kazanır. Resme duydukları ilginin mimarlıklarının önüne geçtiği Cihat Burak ve Orhon Tolon gibi örnekler

42. Szambien (1988), "Pour une prosopographie des architectes français" başlıklı çalışması ile mimarlık tarihi yazımında mimar prosopograflerinin gerekliliğini savunur. Denyse Rodriguez-Tomé'in (2022), "Pour une histoire de la profession d'architecte La méthode prosopographique" adlı çalışması mimarlık meslek tarihi için prosopografik yöntemi ele alır. Prosopografik yöntemlerle mimarlık tarih yazımına odaklanan bildiriler için çağrıda bulunan "Parcours d'architectes (XIXe-XXe siècles). Histoires et prosopographie (2024)" başlıklı etkinlik, bu alandaki güncel çalışmalar arasında yerini alır. Bruant, Callais ve Lambert yönetiminde hazırlanan *Les architectes et la fonction publique* (2022) isimli kitap kamu mimarlık ortamını, kamu mimarlarını ve kamu için hizmet veren mimarları konu alan prosopografik çalışmaları içerir. *Paris und Versailles in Reisebeschreibungen deutscher Architekten um 1700 Pitzler, Corfey und Sturm* başlıklı çalışma 1700'ü yıllarda Almanca konuşan üç mimarın Paris ve Versailles'a yazdığı seyahat günlüklerinde mimarlığın nasıl algılandığını incelemektedir. Fransızca çeviriler için Yüksel Öztürk'e, Almanca çeviriler için Yusuf Çakır'a teşekkür ederiz.

Resim 41. Soldan: Feyyaz İnceer, Orhan Sagay, Falih Ergunahır, Müfit Erenli, Cihat Burak, Muzaffer Hirig, Faruk Sayar, Hayrettin Ozansoy, Toğan Düzgören, Dündar Arf, Zahir Yırmı, Şakir Koral, Galatasaray Pilav Günü, 4 Haziran 1978. (Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi)

gelişir. Toğan Düzgören'in [foto]biyografisi ressam mimarların bir arada ele alınabileceği bir prosopografi çalışmasına imkân sunmakla birlikte, kamuda yer aldığı kurumlar, bu kurumlarda bir araya geldiği isimleri aktarışı ile dönemin kamu mimarlarını odağa alacak bir prosopografiye de kapı açmaktadır. Yeni prosopografler sağladıkları yeni verilerle bu kurumların tarihinin yazılmasına da yardımcı olabilir (42). Benzer biyografilerin ve prosopograflerin artması mimarlık meslek tarihine dönük yeni argümanlar geliştirmemize yardımcı olacaktır (43).

43. Türkiye'de mimarlık tarih yazımında prosopografik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yerasimos'un (2005), "15.-16. Yüzyıl Osmanlı Mimarları: Bir Prosopografya Denemesi" adlı kitap bölümü prosopografyayı doğrudan yöntem olarak alır. Yavuz'un (2024) "XX. Yüzyıl Başında Osmanlı Devleti'nin Anadolu Vilayetlerinde Başlattığı Yol ve Köprü Yapım İşleri (1908-1918) ile Bu İşlerde Görevlendirilen Alman Mimar ve Mühendisler" adlı makalesi bir kamu kurumunda (Ticaret ve Nafia Nezareti) görev yapan Köhler, Zöllner, Beutner, Weise ve Höppner gibi Alman mimar ve mühendisleri aktarır. Şenyurt'un (2002) *1800- 1950 yılları arasında İstanbul'da faaliyet gösteren Rum mimarlar*, Örnek'in (2014) *Gelenekten değişime: geç dönem Osmanlı İstanbul'unda okullu mimarlar*, Gececi'nin (2021) *II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da çalışan mimarlar*, Demir'in (2023) *Cumhuriyet dönemi mimarlık üretiminde faaliyet gösteren Ermeni mimar ve mühendisler (1923-1960)* başlıklı tezleri prosopografiyi bir yöntem olarak ele almaya da örnek olarak gösterilebilir.

Resim 42. Çocukluğundan ileri yaşlara Toğan Düzgören. Alta: Torunları Yağmur Kızılok ve Sina Özbudun ile. (Kolaj Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi'nde yer alan fotoğraflarla yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

KAYNAKÇA

- AKAY, M. Z. (2018) *A scrupulous and silent rationalist: The Architect Ayhan Tayman*. Master, METU Graduate School of Social Sciences, Ankara.
- AKCAN, E. (2005) Ambiguities of Transparency and Privacy in Seyfi Arkan's Houses for the New Turkish Republic, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 22(2) 25-49.
- ALTINIŞIK UÇMAN, I. (2022) Cengiz Bektaş'ın Ozan-Mimar Olarak Persona İnşası, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 39(2) 137-58.
- ANPB (1978, 6-8 Kasım) *Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu Deneyimi*, Türkiye'de Metropoliten Alan Planlaması Deneyimler ve Sorunları Kolokyum, İstanbul; 16.
- ARSEVEN, C.E. (1993) *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ARTUN, D. (2009) Galatasaray Lisesi, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi ve Paris Atölyeleri, *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne Ressamlar 1868 – 1968 içinde*, der. Z. Ögel, Pera Müzesi, İstanbul; 75- 113.
- ARU, K.A. (1995) *Yapı'dan Seçmeler 7, Anılarda Mimarlık içinde*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- ASKERİ MÜZE VE KÜLTÜR SİTESİ KOMUTANLIĞI (2001) *Asker Ressamlar*, Askeri Müze, İstanbul.
- BATUMAN, B. (2013) 70'ler: Siyasetin odağındaki kent, kentin odağındaki siyaset, *Toplum ve Bilim* (127) 68-87.
- BENJAMIN, W. (2015) *On Photography*, *Fotoğraf Yazıları*, çev. B. Halaç, T. Turan (2019) Kolektif Kitap, İstanbul.
- BENTON, M. (2011) Towards a Poetics of Literary Biography, *The Journal of Aesthetic Education* 45(3) 67-87.
- BORNAT, J. (2008) Biographical methods, In: Alasuutari, Pertti; Bickman, Leonard and Brannen, Julia eds. *The Sage Handbook of Social Research Methods*. London, UK;344-356.
- BOYACIOĞLU, E. (2015) *Bruno Taut'un Günlüğünde ve Mektuplarında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Projesi*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara, Türkiye.
- BRUANT C., CALLAIS, C., LAMBERT, G. (2022) (sous la direction). *Les architectes et la fonction publique XIXe-XXIe siècles*. Presses Universitaires de Rennes, Rennes.
- CAINE, B. (2010) Biography and History, *Biyografi ve Tarih*, çev. M. Sözen (2019) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, S. (2007) *Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CHÂTELET, Anne-Marie, (2007) À l'origine de l'histoire de l'architecture, la biographie, At the Root of the History of Architecture, Biography. çev. S. Pleasance (2007) *Critique D'art* 29.
- Çanakale Zafer ve Meçhul Asker Anıtı Müsabakası (1944), *Arkitekt* 1944-03-04 (147-148), 52-65,74
- ÇİL, N. (2007) *Mimar Olmak*, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir.

- DEMİR, A. (2008) *Arşivdeki Belgeler Işığında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Yabancı Hocalar. Philipp Ginther'den (1929) -(1958) Kurt Erdmann'a Kadar*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- DEMİR, M. (2023) *Cumhuriyet dönemi mimarlık üretiminde faaliyet gösteren Ermeni mimar ve mühendisler (1923-1960)*, Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- DİNDAR, E. (2019) *Cihat Burak: Resimleri ve Öyküleri*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DOLLE, F. (2022) *Paris und Versailles in Reisebeschreibungen deutscher Architekten um 1700 Pitzler, Corfey und Sturm*, Heidelberg, Arthistoricum.
- EBÜZZİYA, Z., KOZİKOĞLU, S. (1986) *1921-1933 Galatasaray tarihçesi-1933 mezunları ve 50 yılları*, Galatasaray Eğitim Vakfı, İstanbul.
- ENGİN, E. (2007) *Galatasaray Lisesi (1923-1950 Dönemi)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Tükiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ERHAN, K. (1992) Romantizm, Elem, Hüzün, Melankoli Hüseyin Avni Lifij, *Antik-Dekor* (16) 81-82.
- EYİCE S. (1988). *Ernest Mamboury (1878-1953)*, İslam Ansiklopedisi, [https://islamansiklopedisi.org.tr/mamboury-ernest] Erişim Tarihi (17.08.2023).
- GARDNER, J.B., ADAMS, G.R. ed. (1983) *Ordinary People and Everyday Life: Perspectives on the New Social History*. American Association for State and Local History, Nashville, Tennessee.
- GASCO, G. (2010) Bruno Taut And The Program For The Protection Of Monuments In Turkey (1937-38)/ Three Case Studies: Ankara, Edirne And Bursa, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 27(2) 15-36.
- GECECİ, M. (2021) *II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da çalışan mimarlar*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- GERMANER, S. (2009) Mekteb-i Sultani'den Galatasaray'a Resim Eğitimi ve Sanata Katkı, *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne Ressamlar 1868 – 1968 içinde*, der. Z. Ögel, Pera Müzesi, İstanbul; 23-49.
- GÖKSU, E., ÇIRAK, A.A. (2016) İzmir'in Modernite ile İkinci Buluşması: 1951 İzmir İmar Planı Proje Müsabakası, *Doğumunun 100. Yılında Anma Etkinlikleri: Kemal Ahmet Aru içinde*, der. N.Z., Gülersoy, T.K. Koramaz, İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GURALLAR, N. (2014) Kent ve Köy Algısı: Arkitekt (1930'lar), *Mimarlık* 73-77 379.
- GÜMÜŞ, M. D. (2018) Mimar Nizamettin Doğu'nun Erken Cumhuriyet Dönemi Kariyeri: Sanatı Aramak, *Art-Sanat Dergisi* (10) 121-147.
- GÜMÜŞ, G. (2020) *Cihat Burak ve Öykücülüğü*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- GÜVENLİ, G. (2009) İçeriği ve Yöntemleriyle Resim Dersleri, *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne Ressamlar 1868 – 1968 içinde*, der. Z. Ögel, Pera Müzesi, İstanbul; 52-73.
- Güzel San'atlar Akademisi Yüksek Mimarî şubesi Diploma projeleri, (1940). *Arkitekt* 1940-03-04 (111-112) 55-68.

- İMAMOĞLU, B. (2018) *Architectural Professionalization in Turkey, Professionalism and Its Posts, Neo-Liberalism and the Architecture of the Post Professional Era*, der. H. Sadri, Springer International Publishing.
- İzmir Şehri Milletlerarası İmar Plânı Müsabakası Jüri Raporu, (1952). *Arkitekt* 1952-05-08 (249-250-251-252), 119-38.
- KAFESÇİOĞLU, R. (2010) *Yüksek Mühendis Mektebi'nden İstanbul Teknik Üniversitesi'ne Bir Dönüşümün Öyküsü ve Anılar*, Yem Yayınları, İstanbul.
- KEÇEBAŞ, A., B. (2023) *Şehir Planlamanın Kurumsallaşmasında Bir Kamu Mimarı: Mithat Yenen (1908-1987)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- KOSTOF, S. (2000) *The Architect : chapters in the history of the profession*, University of California Press.
- KULAKSIZOĞLU, E. (2010) *Dünü bilmek, yarınları aydınlatmak*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul
- LEACH, A. (2010) *What is Architectural History?*, *Mimarlık Tarihi Nedir?*, çev. H. Doğan (2015) Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- MCCALL, M.M., JUDITH, W. (1990) *The Good News about Life History. In Symbolic Interaction and Cultural Studies*. edited by H.S. Becker, M.M. McCall, University of Chicago Press, Chicago.
- M.T.Ö. (1961, Ekim) *Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları İnşaatına Dair. Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi* 9(104) 149-151, 155.
- MOMBERGER, D.C. (2019) *Vocabulaire des histoires de vie et de la recherche biographique*. Érès.
- NICOLAI, B. (2011) *Modern ve Sürgün. Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarlar Türkiye'de 1925-1955*, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- ONUR, B. (2017) *Beyaz Yakalı Üretken İşçi Olarak Mimar: Meslek Pratiği ve Sınıf Algısı*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ÖGEL, Z., Der. (2009) *Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne Ressamlar 1868 – 1968*, Pera Müzesi, İstanbul.
- ÖRNEK, Z. (2014). *Gelenekten değişime: geç dönem Osmanlı İstanbul'unda okullu mimarlar*, Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ş., ŞERİFOĞLU, Ö. F. (2014) *Sıradışı Bir Ressam: Toğan Düzgören*, Turkuaz Kitapçılık, İstanbul.
- SAFA, O. (1995) *Orhan Safa, Yapı'dan Seçmeler 7, Anılarda Mimarlık içinde*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- SERT, E., AYKAÇ, G., ZIRH, B., C. (2021) *Urban Politics and The Work and Labour Processes of Architecture: Survey Research with Young Architect-Workers in Turkey*, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 38(1) 161-80.
- SUHER, H. (2010) *Kamu Yararı'nı Öncelikli Gören Bir Yaşam Öyküsü*, Yem Yayınları, İstanbul.
- SORGUÇ, B. (1982) *1920'den 1981'e Millî Eğitim Bakanlığı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

- SÖNMEZ, H. (2018) Mimar Ressamlarımız; Cihat Burak, Nuri Abaç, Ruzin Gerçin, Erol Akyavaş, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 4(6) 311-319.
- SZAMBIEN, W. (1988) Pour une prosopographie des architectes français, *Histoire de l'art* 1(1) 97-100.
- ŞAHİNLER, O. (1990) *Güzel Sanatlar Akademisi'nden Anılar ve Görüşler*, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- ŞENYURT, O. (2002) 1800 - 1950 yılları arasında İstanbul'da faaliyet gösteren Rum mimarlar, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ŞİŞLİ BELEDİYE BAŞKANLIĞI RESİM VE HEYKEL MÜZELERİ DERNEĞİ (1997) *Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi ve Viyana Sergisi*, İstanbul.
- TANYELİ, U. (2007) *Mimarlığın Aktörleri Türkiye 1900-2000*. Garanti Galerisi Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ, İ. (2013) *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişiminin Öyküsü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi- Yarışmalar Dizini, *Adana Numune Evleri 1944*. [http://www.mimarlarodasiankara.org/yarismalardizini/?durum=info&yid=52] Erişim Tarihi (21.07.2023).
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi - Yarışmalar Dizini, *İşçi Sigortaları Sanatoryumu,1951* [http://www.mimarlarodasiankara.org/yarismalar dizini/?durum=info&yid=98] Erişim Tarihi (21.07.2023).
- T.M.Ö. (1958a, Temmuz) Teknik Büro, *Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi* 6 (65) 36-41.
- T.M.Ö. (1958b, Temmuz) Yapı İşleri, *Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi* 6(65) 41-4.
- TOPALLI, E. (2008) Yeni Bilgiler Işığında Ressam Mehmet Ali Laga, U.Ü. *Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(14) 45-70.
- ULRICH THATCHER, L. (1990) *A Midwife's Tale: The Life of Martha Ballard, Based on Her Diary, 1785-1812*. Knopf Doubleday Publishing Group.
- ÜSTEL, F. (2004) "Makbul Vatandaş"ın Peşinde II.Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- VURAL, N. (1992) *Cihat Burak ve Sanatı*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YAVAŞÇA, M. (2010) *Türk Resim Sanatı'nda Çanakkale Savaşları*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- YAVUZ, Y. (1981) Mimar Kemalettin Bey (1870-1927), *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 7(1) 53-76.
- YAVUZ, M. (2024) XX. Yüzyıl Başında Osmanlı Devleti'nin Anadolu Vilayetlerinde Başlattığı Yol ve Köprü Yapım İşleriyle (1908-1918) Bu İşlerde Görevlendirilen Alman Mimar ve Mühendisler, *Sanat Tarihi Yıllığı* 33 367-404.
- YERASİMOS, S. (2005) 15.-16. Yüzyıl Osmanlı Mimarları: Bir Prosopografya Denemesi, *Afife Batur'a Armağan Mimarlık ve Sanat*

Tarihi Yazıları içinde, der. A. Ağır, D. Mazlum, G. Cephaneçiğil, Literatür Yayınları, İstanbul; 37-62.

YÜZER, C., CEPHANEÇİĞİL, G. (2021) Rebii Gorbon: Mimarlık Ve Seramik Arasında Bir Kariyer, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 38(1) 1-22.

ZENGİN, B. (1994) *Alman ve Türk Edebiyatlarında Biyografi Ve Stefan Zweig'in Nietzsche, Hölderlin Kleis Biyografileriyle; Abdülhak Şinasi Hisar'ın Ahmed Haşim Biyografisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arşivler:

Ayşe Şeyda Özbudun Arşivi: Toğan Düzgören ve Şevket Seyfi Düzgören'den kalan bütün arşivi içermektedir.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. "Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü İstanbul Nazım Plan Bürosu Mimarlık, Y.Mimar Y.Mühendislik, Jeomorfolog ve Uzmanlıklarına yapılan tayinler, 19.09.1978 " [<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=13486&Hash=2FD9C00504D4A7D3A89C3DC50D102265296AAE237F44C33FBCDBFCEBF36FA78A&Mi=0>] Erişim Tarihi (18. 03.2023).

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. "Almanya`da eğitim gören Togan Düzgören`in sağlık durumu hakkında istenilen malumat." [<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=104677032&Hash=4A934BF0FDC63B2C1E8E16E03F3C34A19E831E055FA16B082DFAC3AEE3A2C5EB&A=3&Mi=0>] Erişim Tarihi (18. 03.2023).

ETH Library Online Archive. *William Dunkel (1893–1980)* [<https://library.ethz.ch/en/locations-and-media/platforms/short-portraits/william-dunkel-1893-1980.html>] Erişim Tarihi (31.02.2024).

Galatasaray Lisesi Tevfik Fikret Kütüphanesi Arşivi.

İstanbul 5 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi

İTÜ Mimarlık Fakültesi Arşivi. 1949-1950 *Akademik Yılı Mezunlar*. [<https://mim.itu.edu.tr/mezun/mimmezun/mim1950.htm>] Erişim Tarihi (08. 01.2022).

İTÜ Rektörlük Arşivi. Teknik Üniversite Mimarlık Fakültesi Dekanlığına Tahsil Durumumu Gösteren Hal Tercümesi ve ekli dilekçe, 10.10.1947.

İTÜ Rektörlük Arşivi. Mimarlık Fakültesi Dekanlığına, B.B.II kürsüsünde yaptığı proje ile ilgili yazdığı dilekçe, 07.02.1950.

İTÜ Rektörlük Arşivi. Toğan Düzgören, Pratik Sicil Fişi I,1949- II,1950.

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi ve Ankara Şubesi Arşivleri.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Personel Arşivi.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Arşivleri.

Universitätsbibliothek I. *Catalogus Professorum- Arthur Mäkel*. [<https://cp.tu-berlin.de/person/2021>] Erişim Tarihi (02.02.2024)

Universitätsbibliothek II. *Catalogus Professorum -Hans Dietrich Georg Freese*.
[<https://cp.tu-berlin.de/person/727>] Erişim Tarihi (02.02.2024)

Universitätsarchiv TU Braunschweig. *Herzig, Emil August Robert*. [https://profskat.tu-braunschweig.de/resolve/id/cpb_person_00000216] Erişim Tarihi (30. 01.2024)

Received: 03.04.2024; Final Text: 25.02.2025

Keywords: Painter architect; public architect; biography; photobiography; architectural professional history.

[PHOTO]BIOGRAPHY OF A PAINTER ARCHITECT WORKING IN PUBLIC: TOĞAN DÜZGÖREN (1914–2008)

Interest in the simple, ordinary and everyday rather than heroic stories in biography writing has increased in recent years. In parallel, rather than creative geniuses or stars in architectural history writing, interest in the biographies of professionals, who are in routine architectural practice or whose labor is anonymous to the public, has naturally increased. In the biographies of ordinary individuals, similarities seem remarkable, as opposed to differences and striking points. We can think of such biographies as examples of a single cell taken from a particular social tissue and describing similar ones. In this article, Toğan Düzgören is examined as a case study. It is a [photo]biography of a painter-architect who was born to an upper-middle class family in the last period of the Ottoman Empire, continued his primary and secondary education in the Republic era, educated in Europe (even if not completed), worked in the public sector from 1950 to 1979 and remained an active participant in Istanbul's cultural and artistic circles until the 2000s. Photographs have been included as a part of the narrative, based on the rich visual material left by Düzgören. Documents belonging to Düzgören have been supplemented by detailed archive research and oral interviews and contextualized within the framework of architectural history literature. Düzgören's [photo]biography illustrates the education that architects of the period received not only in Turkey but also in Europe, especially the common tendency of Galatasaray High School graduates towards painting, the influence of this interest on architectural education, architecture practice within the public sector, and the routine flow of daily life and socio-cultural environment of an upper-middle class family member.

KAMUDA ÇALIŞAN BİR RESSAM MİMARIN [FOTO]BİYOGRAFİSİ: TOĞAN DÜZGÖREN (1914-2008)

Biyografi yazımında kahramanlık hikâyelerinden ziyade basit, sıradan ve gündelik olana dönük ilgi son yıllarda giderek artmıştır. Bu ilgiye paralel olarak mimarlık tarihi yazımında da yaratıcı deha ya da yıldız mimarlardan çok; mimarlık pratiğinin rutin akışı içinde olan ve kamuda emekleri anonimleşen meslek insanlarının biyografilerine ilginin artması doğaldır. Sıradan bireylerin biyografi yazımlarında farklılık ve çarpıcılık değil, benzerlikler dikkate değer görülmektedir. Bu tür biyografileri belli bir sosyal dokudan alınmış, benzerlerini de anlatan tek bir hücre örneği gibi düşünebiliriz. Bu yazıda Toğan Düzgören böyle bir örnek olarak mercek altına alınmıştır. Osmanlı'nın son döneminde, orta üst sınıf bir ailede dünyaya gelen, ilk ve orta öğrenimine Cumhuriyet ile devam eden, tamamlanmamış olsa da Avrupa'da eğitim tecrübesi olan, 1950'den

1979'a kadar kamuda görev alan, 2000'lere kadar İstanbul'un kültür sanat çevreleri içinde yer alan bir ressam mimarın [foto]biyografisidir. Toğan Düzgören'in bıraktığı zengin görsel malzemeye dayanarak, fotoğrafları anlatının parçası yapan, bir [foto]biyografi denemesi sunulmuştur. Düzgören'e ait belgeler, detaylı arşiv taramaları ve sözlü görüşmelerle desteklenmiş; mimarlık tarihi literatürümüzle ilişkilendirilmiştir. Toğan Düzgören, dönemin mimarlarının yalnızca Türkiye'de değil Avrupa'da aldıkları eğitimi, özellikle Galatasaray Lisesi Mezunlarının resme olan ortak yatkınlıklarını, bu ilginin mimarlık eğitimine etkisini, kamuda geçen mimarlık pratiğini, orta üst sınıf bir ailenin gündelik hayatının rutin akışını ve sosyal kültürel ortamını detayları ile örneklendirmektedir.

ELİF TEKTAŞ; B.Arch, M.Sc.

Received her B.Arch from Çukurova University (2011); and M.Arch from Gazi University (2018). Currently a Ph.D. candidate in architecture at Gazi University. Major research interests include the history of architecture, urban history, biographies of architects, and neuroscience for architecture. eliftektas@gazi.edu.tr.

NEŞE GURALLAR; B.Arch, M.Sc., PhD.

Received her bachelor's and master's degrees in architecture from Gazi University in 1991 and 1997 respectively. Earned her PhD. Degree from Middle East Technical University. Research interests include architecture theory, ideology and architecture, public space, late-Ottoman architecture, early-Republican architecture. neşe.gurallar@tedu.com.tr.